



Helena Korpela, Marika Kukushkina

Osallisuuden tukeminen perhekeskustyössä

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Sosionomi AMK

Sosiaalialan tutkinto-ohjelma

Opinnäytetyö

1.11.2023

Tekijä	Helena Korpela & Marika Kukushkina
Otsikko	Osallisuuden tukeminen perhekeskustyössä
Sivumäärä	44 sivua + 2 liitettä
Aika	1.11.2023
Tutkinto	Sosionomi AMK
Tutkinto-ohjelma	Sosiaalialan tutkinto-ohjelma
Ohjaajat	Lehtori Taina Konttinen Lehtori Maiju Rätty
<p>Tämän opinnäytetyön yhteistyökumppanina oli Lastensuojelun Keskusliiton Perheet Keskiöön! -toiminta. Opinnäytetyön tarkoituksena oli tuottaa heidän järjestämälleen syksyn 2023 Osallisuusviikolle toiminnallinen paketti ja lukuvinkkilista lapsiperheiden osallisuudesta. Tavoitteena oli, että Osallisuusviikolle osallistuvat perhekeskusjärjestötoimijat saavat helposti käyttöönsä osallisuutta tukevia toiminnallisia aktiviteetteja, sekä valmiiksi koostettua ja ajankohtaista tietoa lisäävää materiaalia osallisuudesta.</p> <p>Keskeisiä opinnäytetyön käsitteitä ovat osallisuus, perhekeskus sekä lapsiperhetyö. Opinnäytetyö syvennyy osallisuuden merkitykseen laajasti eri näkökulmista. Osallisuuden toteutumisen tarpeita ja edellytyksiä tarkastellaan Maslow'n tarvehierarkian sekä tunnustamisen viitekehysten näkökulmasta. Opinnäytetyön lukuvinkkilista sekä toiminnallinen paketti kulkevat osallisuutta vahvasti tukevien viitekehysten rinnalla. Teoreettinen viitekehyskeskeisyys keskittyy tarkasti osallisuuden kokemukseen ja asioihin, joita osallisuus vaatii toteutuakseen. Osallisuus näyttäytyy jokaiselle omalla yksilöllisellä tavalla ja siksi on tärkeää tietää, mistä tekijöistä osallisuus rakentuu. Hyödynsimme raportissamme sekä tuotteessamme yhteistyöverkostolle järjestämämme työpajan tuloksia sekä Lastensuojelun Keskusliiton osallisuusasiantuntijan haastattelua.</p> <p>Lukuvinkkilistaan materiaalia kerättiin eri tietokantojen hakuja sekä osallisuusasiantuntijan suosituksia apuna käyttäen. Materiaali rajattiin ajankohtaiseksi sekä mahdollisimman monipuoliseksi neljän teeman mukaisesti. Teemat koostuivat lapsen, lapsiperheiden ja erityisryhmien osallisuudesta sekä osallisuuden johtamisesta ja edistämisestä lapsiperhepalveluissa. Neljästä teemasta kerättiin pääkohdat viidenneksi teemaksi, joka oli kaikkia teemoja kokoava yhteenveto. Myös toiminnallisten aktiviteettien kehittämisessä edettiin samojen teemojen mukaan. Aktiviteetit kehitettiin helposti sovellettaviksi ja niissä pyrittiin huomioimaan myös erityisryhmien mahdollisuudet osallistua toimintaan.</p> <p>Opinnäytetyön tuotteena syntyi erityisesti lapsiperheiden kanssa työskentelevien ammattilaisten käyttöön soveltuva toiminnallinen paketti ja ajankohtainen lukuvinkkilista osallisuudesta, jotka jaettiin Osallisuusviikon nettisivuilla. Tuotteiden käyttöaste oli palautteen perusteella vaihtelevaa Osallisuusviikolla. Toisaalta osalla perhekeskuksista toiminnallisen paketin aktiviteetteja jäi käyttöön myös pidempiaikaisesti. Perheet Keskiöön! -toiminta oli tyytyväinen tuotteisiin kokonaisuutena, mutta yhteisessä pohdinnassa löytyi myös jatkokehitettävää. Erityisesti lukuvinkkilistassa olisi ollut hyödyllistä esitellä yksittäisiin materiaaleihin tutustumiseen kuluva aika sekä tarjota tarkempi esittelyteksti kustakin aiheesta. Jatkokäyttöä ajatellen lukuvinkkilista vaatisi aktiivista päivitystä pysyäkseen ajankohtaisena, mutta toiminnallisen paketin sisältö ei vanhene ja on helposti sovellettavissa laajasti toisillekin asiakasryhmille.</p>	
Avainsanat	Osallisuus, lapsiperhetyö, perhekeskus, osallisuusviikko

Author	Helena Korpela & Marika Kukushkina
Title	Supporting Participation in Family Center Work
Number of Pages	44 pages + 2 appendices
Date	1 November 2023
Degree	Bachelor of Social Services
Degree Programme	Social Services
Instructors	Taina Konttinen, Senior Lecturer Maiju Rätty, Part-time Lecturer
<p>The purpose of this Bachelor's thesis was to create a functional package and a recommended reading list on participation of families with children. The assignment was executed in collaboration with Focus on Families! activity of The Central Union for Child Welfare at their request for the Participation week they organized in 2023. The aim of the project was to offer family center organization's operator participants of the Participation week easily accessible functional activities supporting participation and ready-made collection of current participation content.</p> <p>Key concepts of the thesis are participation, family centers and family work. The thesis widely covers the significance of participation from various standpoints. The demands and requirements implementation of participation are examined from Maslow's hierarchy of needs and the recognition framework's points of view. The recommended reading list and the functional package reflect on the supporting frameworks of participation. The theoretical framework focuses on experience and matters of the participation which are required for its realization. Participation manifests itself to everyone in its own universal way thus it is critical to acknowledge its forming pieces. The results of the workshop and the interview of the participation expert of The Central Union for Child Welfare were exploited for the report and the product.</p> <p>The material of the recommended reading list was collected using search tools of different databases and the recommendations of the participation expert. Only current material was selected, and it was supposed to be as versatile as possible by four different themes. The themes were participation of children, families with children and special groups, and management and promotion of participation in child welfare services. The main points of the four themes were combined as a fifth theme summarizing the four themes. The development of functional activities also proceeded along the same themes. The activities were developed to be easily applicable and accessible also for special groups.</p> <p>The utilization of the products during the Participation week varied based on the feedback. Some of the family centers incorporated activities of the functional package in a long-term manner. Focus on Families! activity was overall pleased with the products, however, further development points were also mutually identified. Specifically, the recommended reading list could have included estimated reading times and more accurate introduction on each topic. For future use, the reading list would require regular updating, but the content of the functional package does not expire and is easily applicable to other client groups as well.</p>	
Keywords	participation, family center, family work, families with children

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Kehittämistyön lähtökohdat	2
2.1	Lastensuojelun Keskusliitto ja Perheet keskiöön! -toiminta	2
2.2	Kehittämistyön tarkoitus ja tavoite	4
3	Toimintaympäristö	5
3.1	Perhekeskus	5
3.2	Perhekeskusten kohtaamispaikat	7
4	Osallisuus	9
4.1	Osallisuus käsitteenä ja ilmiönä	9
4.2	Lapsen osallisuus	11
4.3	Lapsen osallisuuden haasteet	15
4.4	Lapsiperheiden osallisuus	18
4.5	Maslow'n tarvehierarkia	19
5	Toteutus	24
5.1	Taustaa	24
5.2	Toiminnallinen paketti	27
5.3	Lukuvinkkilista	30
6	Pohdinta	31
6.1	Pohdintaa prosessista	31
6.2	Arviointi	33
6.3	Näkökulmia jatkokäyttöön	35
6.4	Eettisyys toiminnassamme	36
	Lähteet	39
	Liitteet	
	Liite 1. Osallisuusviikon lukuvinkkilista ja toiminnallinen paketti	
	Liite 2. Perheet Keskiöön! -toiminnan Osallisuusviikon verkkosivut	

1 Johdanto

Osallisuus nousee toistuvasti esille ajankohtaisessa sosiaalialan keskustelussa, koska sen vaikutus ihmisten hyvinvointiin on kokonaisvaltainen. Osallisuuden kokemukset ovat tärkeitä ihmiselle jo lapsuusiästä alkaen ja ne vaikuttavat lapsen kasvuun ja kehitykseen. Osallisuus on myös tärkeä osa lapsen identiteetin muodostumista. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2023.) Osallisuuden tukeminen on keskeinen työkalu yhteiskunnallisen eriarvoisuuden ja syrjäytymisen torjumisessa (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019). Lapset ovat yhteiskuntamme tulevaisuus, joten panostaminen heidän hyvinvointiinsa on mielestämme pitkällä tähtäimellä katsottuna panostamista maamme hyvinvointiin. On jokaisen suomalaisen etu, että tulevat veronmaksajat ja yhteiskunnan vaikuttavat jäsenet ovat hyvinvoivia ja pystyviä toimijoita.

Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelmassa (2019) hallitus sitoutui edistämään lasten ja nuorten osallisuutta. Hallitusohjelmassa tunnistettiin lapsiperheiden ja elämäntilanteiden moninaisuus ja erilaisen tuen tarve. Hallitus sitoutui jatkamaan myös jo edellisellä hallituskaudella aloitettua lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmaa (Lape) lapsiperhepalveluiden tukemiseksi. (Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 2019: 146–147.) Nykyisen hallituksen ohjelmaan tätä ei ole enää kirjattu. Pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelmakin on kuitenkin sitoutunut edistämään perhemyönteistä politiikkaa ja nostaa tavoitteeksi esimerkiksi matalan kynnyksen perhepalveluiden kehittämisen, jonka yhtenä keinona esitetään perhekeskustoimintamallin hyödyntämistä (Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 2023: 33).

Osallisuus on tunne ja kokemus oman itsensä merkityksellisyydestä ja siitä, että kuuluu johonkin yhteisöön. Osallisuus käsittää myös vapaaehtoisen osallistumisen tunteen ja mahdollisuuden vaikuttaa itseään koskeviin päätöksiin. (Kasper ry.) Osallisuudesta on saatavilla huomattavia määriä materiaalia. Tietoomme ei kuitenkaan tullut, että aiheesta olisi tehty ajankohtaista koostetta, joka sisältäisi sekä tietoa osallisuudesta että osallisuutta tukevaa toimintaa, ja joka suuntautuisi erityisesti lapsiperhetyön ammattilaisille. Koostettu ja erityisesti lapsiperheiden kanssa työskenteleville ammattilaisille kuratoitu materiaali helpottaa osallisuutta käsittelevään tietoon tutustumista ja perhekeskuksissa toteutettavan osallisuutta tukevan toiminnan järjestämistä. Tällöin materiaaleja ei tarvitse itse hakea, eikä arvioida niiden luotettavuutta tai omaan työnkuvaan sopivuutta hektisen työn lomassa.

Teimme yhteistyötä Lastensuojelun Keskusliiton Perheet keskiöön! -toiminnan kanssa. Suunnittelimme osallisuuden eri teemoista toiminnallisia aktiviteetteja, joita lapsiperhepalvelut voivat käyttää konkreettisina keinoina edistääkseen lasten ja lapsiperheiden osallisuutta toiminnassaan vuoden 2023 Osallisuusviikon aikana. Aktiviteetit olivat esimerkiksi leikkejä ja askarteluhetkiä, joita voidaan toteuttaa perhekeskuksissa lasten ja perheiden kanssa työskenneltäessä. Aktiviteeteista laadittiin ohjeistukset suomeksi. Niissä otettiin huomioon myös erityisryhmät ja tarjottiin vaihtoehtoisia tapoja osallistua toimintaan. Lisäksi keräsimme tietoa osallisuudesta ja sen tukemisesta lapsiperheissä ja laadimme niistä listan, joka lisättiin Perheet keskiöön! -toiminnan ylläpitämälle Osallisuusviikon nettisivulle. Lastensuojelun Keskusliitto mainosti nettisivua ja tuotettamme lapsiperheiden kanssa työskenteleville ammattilaisille omissa sosiaalisen median kanavissaan.

Kehittämistyömme ensimmäisenä kohderyhmänä olivat ammattilaiset ja toimijat, sekä palvelut ja järjestöt, joissa he työskentelevät. Toissijainen kohderyhmä ja työstämme hyötyjät olivat perheet ja lapset, joiden kanssa ammattilaiset työskentelevät. Kohderyhmämme käsitti ensisijaisesti Lastensuojelun Keskusliiton Perheet keskiöön! -toiminnan järjestöverkoston perhekeskustoimijoita, jotka osallistuivat Osallisuusviikolle. Opinnäytetyömme avulla Perheet keskiöön! -toiminta sai Osallisuusviikolle jaettaviksi valmiit materiaalit, jotka tarjoavat valtakunnallisesti yhtenäistä tietoa ja toimintaa osallisuudesta ja sen tukemisesta perhekeskuksille ja kohtaamispaikoille.

2 Kehittämistyön lähtökohdat

2.1 Lastensuojelun Keskusliitto ja Perheet keskiöön! -toiminta

Lastensuojelun Keskusliitto on keskusjärjestö, joka toimii lasten asialla monilla eri tasoilla. Keskusjärjestö on perustettu jo vuonna 1937 ja sen jäsenistö koostuu 98 järjestöstä sekä 40 kunnasta ja hyvinvointialueesta. Jäsenyyttä voivat hakea tietyin edellytyksin myös esimerkiksi säätiöt ja uskonnolliset yhdyskunnat, jotka toimivat lastensuojelun parissa. Lastensuojelun Keskusliitto ylläpitää kansallisen toiminnan lisäksi tiivistä kansainvälistä yhteistyötä järjestötoimijoiden ja päättäjien kanssa. Lastensuojelun Keskusliitto tekee vaikuttamistyötä lasten oikeuksien puolesta ja edistää lastensuojelun kehittämistyötä. Se edistää toimillaan yhteistyötä alan järjestöjen, kuntien ja päättäjien välillä. Liiton strategiset tavoitteet vuosille 2022–2025 ovat, että kaikki politiikka on lapsi-

politiikkaa, lapsilla ja perheillä on uskoa tulevaisuuteen, jokaisella lapsella on turvallinen elämä ja jokaisen lapsen oikeus olla oma itsensä toteutuu. Tällä toimintasuunnitelma-kaudella liitto pyrkii parantamaan nimenomaan lasten ja nuorten toimijuutta, sekä edistämään heidän ja heille tärkeiden teemojen huomioimista poliittisella tasolla. (Lastensuojelun Keskusliitto.)

Lastensuojelun Keskusliitto tekee vaikuttamistyötä politiikassa kuulemisissa ja lausunnoilla lainsäädännössä, tapaamalla päättäjiä ja tekemällä kannanottoja muutostarpeista. Kansallisella tasolla se tekee vaikutustyötä kampanjoimalla ja viestimällä mediassa sekä sosiaalisen median kanavissa. Lastensuojelun Keskusliitto parantaa ammatilaisten osaamista tuottamalla tietoa ja tekemällä selvityksiä sekä järjestämällä erilaisia koulutuksia ja yhteistyötapaamisia. Sillä on myös kaikille avoin erikoiskirjasto, joka tarjoaa lapsitietoa tieteellisen kirjallisuuden, aikakausjulkaisujen ja jäsenjärjestöjen julkaisemien jäsenlehtien avulla. Liitto koordinoi hankkeita ja projekteja lasten ja perheiden kanssa tehtävän työn asiantuntijuuden kehittämiseksi. Sen lisäksi se julkaisee Lapsen Maailma -lehteä, jota tuotetaan sekä painettuna että sähköisessä muodossa kuukausittain. (Lastensuojelun Keskusliitto.)

Lastensuojelun Keskusliiton Perheet keskiöön! -toiminta on lähtenyt käyntiin vuosina 2018–2021 toimineesta Lastensuojelun Keskusliiton organisoimasta hankkeesta. Toiminnassa käytetään hyväksi hankkeessa kehitettyjä toimintamalleja ja käytänteitä. Toimintaa rahoittaa Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus (STEA). Tavoitteena on syventää yhteistyötä lasten ja perheiden kanssa työskentelevien järjestöjen välillä sekä luoda yhteistyötä perhekeskustoimijoiden kesken. Tärkeänä arvona on perheiden osallisuuden tukeminen perhekeskustoiminnassa. (Perheet keskiöön! a.)

Perheet keskiöön! -toiminnassa tunnistetaan järjestöjen asiantuntemus ja tiedon paljous. Toiminnassa halutaan jakaa tätä järjestöjen asiantuntemusta ja tietoa perhekeskuksille ympäri Suomen perhekeskusten osaamisen vahvistamiseksi ja yhtenäistämiseksi. Perheet Keskiöön! -toiminta jakaa tietoa järjestämällä erilaisia tilaisuuksia ja koulutuksia perhekeskustoimijoille. Koordinoimalla järjestöverkostoja toiminta kehittää perhekeskustoimijoiden välistä yhteistyötä. (Perheet keskiöön! a.)

Perheet keskiöön! -toiminta tuottaa erilasta materiaalia lasten ja perheiden kanssa tehtävän työn kehittämiseksi. Se on luonut toimintasuositukset, jonne on koottu hyväksi havaittuja työkaluja lasten ja perheiden kanssa työskentelyyn. Lisäksi se on kehittänyt

arviointimallin perhekeskusten ja kohtaamispaikkojen toiminnan kehittämisen tueksi. (Perheet keskiöön! a.) Perheet keskiöön! -toiminta koordinoi myös Osallisuusviikon järjestämistä, jonka tarkoituksena on koota yhteistyöjärjestöille tietoa ja tutkimuksia osallisuudesta sekä esitellä toimintamalleja ja työkaluja osallisuuden edistämiseen perhekeskuksissa ja kohtaamispaikoissa (Perheet keskiöön! b).

2.2 Kehittämistyön tarkoitus ja tavoite

Opinnäytetyömme toteutettiin yhteistyössä Lastensuojelun Keskusliiton Perheet keskiöön! -toiminnan kanssa heidän pyynnöstään. He olivat järjestämässä syksyllä 2023 Osallisuusviikon, jonne he tarvitsivat yhteistyöjärjestöille jaettavaksi osallisuusmateriaalia. Perheet keskiöön! -toiminta kaipasi materiaalia osallisuuteen liittyvistä ohjeistuksista, mittareista, ajankohtaisuutisoinnista ja -keskustelusta, sekä myös toiminnallisista keinoista osallisuuden tukemiseksi perhekeskuksissa. Aloitimme yhteistyön keväällä 2023. Tarkoituksena oli, että Perheet keskiöön! -toiminta saisi opinnäytetyömme kautta kaksi valmiiksi koostettua pakettia jaettaviksi Osallisuusviikon aikana sekä järjestötoimijoille että hyvinvointialueiden perhekeskustoimijoille. Ensimmäinen, toiminnallinen paketti, sisälsi osallisuusaktiviteetteja ja toinen paketti, lukuvinkkilista, osallisuustietoa teemoittain. Lukuvinkkilista ja toiminnallinen paketti olivat erilliset, mutta etenivät samojen teemojen mukaisesti.

Osallisuudesta ja sen tukemisesta on paljon tietoa saatavilla, mutta tiedon löytäminen hektisen työn keskellä on haastavaa. Tarvetta oli koostetulle tiedolle osallisuudesta sen eri näkökulmista sekä toiminnallisille keinoille osallisuuden tukemiseksi. Opinnäytetyömme tarkoituksena oli koota ajankohtaista tietoa osallisuudesta yhteen helposti jaettavaksi lukuvinkkilistaksi Lastensuojelun Keskusliiton järjestöverkoston perhekeskustoimijoille. Kokosimme osallisuuteen liittyvää materiaalia kuten mielipidekirjoituksia, videoita, tutkimusjulkaisuja ja toimintamalleja lukuvinkkilistan muotoon Osallisuusviikon nettisivulle. Tavoitteenamme oli, että perhekeskustoimijat saisivat uusia näkökulmia ja toimintamalleja osallisuustyönsä tueksi ilman kohtuutonta vaivannäköä.

Teimme eri tietokantoja apuna käyttäen tiedonkeruun, jonka avulla keräsimme materiaaleja, kuten asiantuntija-artikkeleita, podcasteja ja videoluentoja osallisuuden aiheesta, jaettaviksi Osallisuusviikolle lukuvinkkilistan muodossa. Opinnäytetyömme tarkoituksena oli myös luoda uusia tai mukailta jo käytössä olevia toiminnallisia osallisuus-

menetelmiä, joita Osallisuusviikolla jaettiin luomastamme toiminnallisesta paketista. Tavoitteena oli, että järjestöt ja perhekeskustoimijat toteuttaisivat näitä toiminnallisia menetelmiä Osallisuusviikon aikana omissa toimipisteissään ympäri Suomen. Tavoitteena oli lasten ja perheiden osallisuuden tukeminen perhekeskustyössä ja yhtenäisen osallisuustoiminnan toteutuminen maanlaajuisesti Osallisuusviikon aikana.

3 Toimintaympäristö

3.1 Perhekeskus

Vuonna 2019 tehdyn tutkimuksen aikaan Suomessa oli 138 perhekeskusta. Perhekeskuksia oli jo tuolloin jokaisen maakunnan alueella (Pelkonen ym. 2020: 47). Perhekeskukset ovat lapsen ja lapsiperheiden palvelut yhteen kokoava palveluverkosto, jota johdetaan kokonaisuutena yhdessä sovittujen käytäntöjen mukaisesti. Verkosto muodostuu perustason sosiaali- ja terveystalvveluista, sekä erityistason palveluista, jotka toimivat perustason palveluiden tukena. (Hastrup & Pelkonen & Varonen 2021: 8.) Palvelukokonaisuuden tarkoituksena on edistää lasten ja lapsiperheiden hyvinvointia ja terveyttä, sekä toimia varhaisen tuen ja ongelmien ennaltaehkäisemisen toimintana. (Halme & Kekkonen & Perälä 2012: 15.) Lisäksi lasten, nuorten ja perheiden osallisuus on nostettu oleelliseksi osaksi perhekeskustoimintaa (Hastrup ym. 2021: 26). Palveluiden toimiessa läheisessä verkostossa on niin ikään helpompi välttää palveluiden päällekkäisyyksiä.

Perhekeskustoimintaan voi kunnallisten toimijoiden lisäksi osallistua seurakunnat ja järjestöt, sekä yksityiset toimijat. Perhekeskusten tarjoamia palveluja ovat yleisimmin esimerkiksi perhetyön palvelut, äitiys- ja lastenneuvolapalvelut, lapsiperheiden sosiaalityö ja sosiaaliohjaus. Perhekeskukset tarjoavat tukea myös lapsiperheiden vanhemmille ja auttavat kriisitilanteissa, kuten päihdeongelmissa ja erotilanteissa. Perhekeskusten palveluvalikoima kuitenkin vaihtelee eri kuntien välillä. Perhekeskusten tarkoituksena on tarjota moniammatillista työtä lapsi- ja perhelähtöisesti. (Hastrup ym. 2021: 8–9; Järvinen & Lankinen & Taajamo & Veistilä & Virolainen 2012: 92).



Kuvio 1. Perhekeskuksen palvelukokonaisuus (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2022a)

Oheisesta kuviosta (kuvio 1.) voi hahmottaa, kuinka perhekeskusten palvelukokonaisuus rakentuu. Toiminnan ytimessä on lapsi tai nuori, sekä hänen perheensä ja läheisverkkonsa. Ensimmäinen porras perhekeskuksiin on sähköiset palvelut, jotka ovat helposti kaikkien saatavilla ja joista ammattilaiset osaavat tarvittaessa ohjata perheen eteenpäin perhekeskusten palveluihin. Perhekeskusten kohtaamispaikat (ks. luku 3.2) ovat kaikille perheille avointa matalan kynnyksen toimintaa. Näiden toimintojen jälkeen palvelut asetuvat eri sektoreittain niitä tarvitseville. Nämä kuviossa suurimmaksi osuudeksi kuvatut palvelut ovat peruspalveluita ja niitä tarjotaan lapsille, nuorille ja perheille heidän yksilöllisten tarpeidensa mukaisesti. Ylimpänä palvelumuotona kuviossa on vielä erityispalvelut, jotka eivät asetu kolmen isoimman sektorin palveluvalikoimaan. Erityispalveluita on esimerkiksi lastensuojelun mukainen työ, jota tarjotaan ainoastaan sitä tarvitseville perheille. Perhekeskuspalvelut on tarkoitettu helposti yhteensovitettavaksi, jolloin asiakas saa eheän ja mahdollisimman paljon omia tarpeitaan vastaavan palvelukokonaisuuden (Hastrup ym. 2021: 21). Kuvion ylin kaari kuvaa palveluiden tuottajia, joita ovat kunnat, sosiaali- ja terveyspalvelut sekä hyvinvointialueiden muut toimijat.

Perhekeskuksia on kehitetty määrätietoisesti vuodesta 2016 lähtien (Hastrup ym. 2021: 2,14–15). Perhekeskustoimintaa kehitetään hyvinvointialueiden ja Helsingissä kaupungin omana kehittämistyönä, mutta myös hallitustasolla lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmassa (LAPE). Ohjelman tavoitteena on lopettaa lasten, nuorten ja perheiden eriarvoistumiskehitys, lisätä varhaista tukea sekä parantaa palveluiden laatua. Ohjelmassa myös kehitellään sähköisesti saatavilla olevaa asiointiportaalia, jonka tarkoituksena on toimia perinteisen perhekeskuksen lisänä. Asiointiportaaliin tulee perheiden saataville tietoa, ohjausta eri palveluihin, sekä yhteydenottoväylä perhekeskusten työntekijöihin. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2021.)

Hyvinvointialueuudistuksen myötä perhekeskustoiminta siirtyi kunnilta hyvinvointialueille, ja uusia perhekeskustoimintarakenteita kehitetään hyvinvointialueilla parhaillaan. Muutos on suuri ja rakenteiden luominen vie aikaa. Hyvinvointialueet ovat keskenään eri vaiheissa fyysisten perhekeskusten kehittämistyössä sekä päätöksessä liittyä tai olla liittymättä sähköiseen perhekeskukseen. Järjestöille on tärkeää päästä mukaan kehittämistyöhön, koska niillä on merkittävä rooli perhekeskustoiminnassa aina perustyöstä erityisosaamiseen. Juuri järjestöt ovat monella hyvinvointialueella tuottaneet erityisissä elämäntilanteissa oleville ihmisille ja perheille suuren osan palveluista, kuten esimerkiksi lähisuhdeväkivaltatyötä ja eroauttamista. Pohjimmiltaan järjestöjen osamista arvostetaan hyvinvointialueiden kehittämistyötä tehdessä. Hyvinvointialueiden välillä vaikuttaa kuitenkin olevan eroja siinä, kuinka aktiivisesti järjestöt otetaan mukaan kehittämistyöhön. (Perheet Keskiöön! 2023.)

3.2 Perhekeskusten kohtaamispaikat

Perhekeskukset toimivat vertaistuen tarjoajina ja työskentelevät eriarvoistumisen hillitsemiseksi. Perhekeskuspalveluihin kuuluu kohtaamispaikka perheille. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2021.) Kohtaamispaikkoja on vuonna 2019 tehdyn tutkimuksen mukaan ollut Suomessa jokaisen maakunnan alueella ja yhteensä niitä oli silloin noin 500 paikkaa (Pelkonen ym. 2020).

Kohtaamispaikoissa järjestetään perheille maksutonta toimintaa eri tahojen yhteistyönä. Perheet voivat osallistua toimintaan vapaaehtoisesti ja saada samalla vertaistukea muilta perheiltä. Kohtaamistoiminnan yhtenä tavoitteena on lasten ja nuorten osallisuuden tukeminen. Osallisuutta pyritään mahdollistamaan poistamalla esteitä ja luomalla osallisuuteen pohjautuva toimintakulttuuri. Kohtaamispaikan muita tavoitteita on

vanhemmuuden vahvistaminen, perheiden ja vanhempien yksinäisyyden kokemuksen vähentäminen, perheiden voimavarojen ja mielekkään arjen edistäminen sekä yhteisöllisyyden edistäminen. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2022b.)

Perhekeskuksen toiminta-alueella toimii aina vähintään yksi kohtaamispaikka, mutta kohtaamispaikkoja voi olla myös useampia ja ne voivat sijaita joko perhekeskuksessa tai muissa niille sopivissa tiloissa. Kohtaamispaikan tulee kuitenkin aina linkittyä perhekeskuksen toimintaan ja toiminnan tulee olla suunnitelmallista, koordinoitua, asiantuntevaa sekä yhteisöllisyyttä vahvistavaa. Kohtaamispaikan ammattilaisilla tulee olla osaamista yhteisöllisen, esteettömän ja saavutettavan toiminnan järjestämisestä. Asiakkaat tulee kohdata arvostavasti, ja heitä tulee tiedottaa toiminnasta suunnitelmallisesti ja monikanavaisesti. (Hastrup ym. 2021: 9; Pelkonen ym. 2020: 32–33.)

Muulla toimivia kohtaamispaikkoja ylläpitävät usein järjestöt ja seurakunnat. Järjestöjen kohtaamispaikkoja ovat muun muassa perheentalot, kumppanuustalot sekä perhekahvilat. Kohtaamispaikoissa järjestettävä toiminta voi olla osallistavaa avointa tai ohjattua toimintaa, ryhmiä, lapsille suunnattua iltapäivätoimintaa ja paljon muuta. Mannerheimin Lastensuojeluliitto, sen piiri tai paikallisyhdistys toimii nykyään suuren osan Suomen järjestöjen perhekahviloiden hallinnoijana joko yksin tai yhdessä muiden järjestötoimijoiden kanssa. Sen sijaan perheentaloissa taustatoimijat vaihtelevat enemmän paikallisesti. Kuitenkin niissäkin Mannerheimin Lastensuojeluliitto ja Pelastakaa Lapset ovat aktiivisia toimijoita. (Hastrup ym. 2019: 8.)

Opinnäytetyömme kannalta Osallisuusviikon konkreettista toimintaa sekä vuoropuhelua lapsiperheiden ja viranomaisten välillä virittävät juuri perhekeskusyhteistyö ja kohtaamispaikkatoimijat. Perheet keskiöön! -toiminta koordinoi valtakunnallista järjestöistä ja toimijoista koostuvaa Perheet keskiöön! -foorumia, jossa on 23 toimijaa, sekä alueellisille järjestöille suunnattua Perheet keskiöön! -foorumia, jossa on edustajia hyvinvointialueilta ympäri Suomea. Näiden avulla Perheet keskiöön! -toiminta tavoittaa perhekeskusverkostoja ja niiden kautta huomattavan määrän kohtaamispaikkoja eri puolilta Suomea. (Honkala 2023.)

Opinnäytetyömme lopputuote oli suunnattu erityisesti perhekeskuksissa ja kohtaamispaikoissa työskenteleville ammattilaisille. Tarkoituksenamme oli tuoda heille lukuvinkkejä osallisuudesta ja valmiiksi kehitettyjä osallisuutta tukevia aktiviteetteja perhekes-

kustyyöhön lasten ja perheiden kanssa. Lukuvinkkilistaan materiaaleja kuratoidessa kiinnitimme erityistä huomiota siihen, että ne ovat perhekeskuksissa työskenteleville ammattilaisille sopivia. Myös toiminnallisen paketin aktiviteetit teimme nimenomaan perhekeskuksiin ja kohtaamispaikkoihin sopiviksi, huomioiden niiden asiakasryhmät, mahdollisuudet ja resurssit. Valtakunnallisesti tunnetun ja luotetun yhteistyökumppanimme valmiit verkostot mahdollistivat materiaalien laajan levikin Osallisuusviikon nettisivun kautta.

4 Osallisuus

4.1 Osallisuus käsitteenä ja ilmiönä

Osallisuus on moniulotteinen käsite, joka vaatii useita eri asioita toteutuakseen. Osallisuus on tunne ja kokemus siitä, että on tullut kuulluksi, ja että on tärkeä ja merkityksellinen. Lisäksi osallisuus on johonkin yhteisöön tai tilanteeseen kuulumista sekä vapaaehtoista osallistumista ja vaikuttamista itseään koskeviin asioihin. (Kasper ry.) Osallisuus on tärkeä osa jokaisen identiteettiä ja itsetuntemusta iästä riippumatta. (Pyykkönen 2014: 35.) Kuitenkin yhteiskunnan näkökulmasta osallisuus on myös eettinen valinta, jonka yhteydessä on hyvä ajatella pidemmälle osattomuuden ja syrjäytymisen aiheuttamia seurauksia (Pyykkönen 2014: 26). Osallisuuden mahdollistamisen keinona käytetään osallistamista. Osallistuminen on toimintaa, joka edistää osallisuuden tunnetta. (Särkelä-Kukko 2014: 34.)

Osallisuuden muotoja ovat tieto-, toiminta-, suunnittelu- ja päätöksenteko-osallisuus (Pajula 2014: 10).

Tieto-osallisuus tarkoittaa sitä, että henkilöllä on tarpeeksi tietoa mahdollisuuksistaan, velvoitteistaan ja oikeuksistaan (Harju 2020). Usein lapsilla ei kokemuksemme mukaan ole tarpeeksi tällaista tietoa, ja sitä tulisikin pyrkiä lisäämään ja korostamaan sen tärkeyttä. Tieto-osallisuutta voidaan herkästi pitää helpoiten toteutuvana osallisuuden muotona (Pajula 2014: 140), mutta näkemyksemme mukaan varsinkin lasten kohdalla se usein unohtuu tai sitä pidetään virheellisesti tarpeettomana. Informaation rajoittaminen on eettisesti väärä keino ohjata ja vaikuttaa lapsen valintoihin (Lasten osallistamisen etiikka 2014: 13).

Toimintaosallisuus on omaa aktiivista toimintaa ja asioiden toteuttamista (Pajula 2014: 68). Ajattelemme, että se voi olla osallistumista jo olemassa oleviin malleihin tai esimerkiksi uusien mallien toteuttamista, kuten opinnäytetyömme toiminnallinen pakettikin osoittaa.

Suunnitteluosallisuus on sellaista osallisuutta ja vuorovaikutusta, joka liittyy niin sanottuun valmistelutyöhön (Pajula 2014: 35). Lapsiperhepalveluissa suunnitteluosallisuus voisi toiminnallisen pakettimme näkökulmasta toteutua esimerkiksi yhteisten osallistavien kokousten muodossa. Myös lasten kokoukset tukevat suunnitteluosallisuutta, sillä niissä lapset pääsevät suunnittelemaan esimerkiksi teemapäiviä ja tuomaan omaa ääntään kuuluviin (Kähkönen 2021).

Päätöksenteko-osallisuutta tukee YK:n lastenoikeuksien sopimus, jonka mukaan lapsella on oikeus ilmaista omat näkemyksensä vapaasti ja nämä näkemykset on otettava huomioon päätöksenteossa lapsen kehitystaso huomioiden (Yleissopimus lapsen oikeuksista 60/1991 § 12).

Osallisuus ei ole pelkästään johonkin kuulumisen tunnetta. Osallisuus on myös luottamusta, arvostusta, kunnioitusta ja yhdenvertaisuutta. Ihminen on osallinen silloin, kun hän kokee kuuluvansa johonkin yhteisöön ja hänellä on mahdollisuus suunnitella ja vaikuttaa itseään sekä yhteisöään koskevissa asioissa. (Suomen sosiaali ja terveys ry 2018.) Osallisuuden tukeminen on keskeistä eriarvoisuuden ehkäisemiseksi, ja siihen panostamalla voidaan myös ehkäistä syrjäytymistä ja köyhyyttä (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2019). Lasten ja aikuisten osallisuus kuitenkin eroaa toisistaan, sillä lasten osallisuutta tuetaan ja turvataan myös erinäisten lakien, kuten lastensuojelulain avulla.

Osallisuuden toteutuminen vaatii, että jokaisella on mahdollisuus ja työkaluja saada omat ajatuksensa ja mielipiteensä kuuluviin ja sitä kautta tulla kuulluksi ja kohdatuksi. Osallisuuden tunne rakentuu monen asian ympärille, mutta itsensä tunteminen arvokkaaksi ja myönteisen minäkuvan omaaminen ovat tärkeimpiä osallisuuden perustan kannalta. Ilman tarpeeksi syvää ja positiivista itsetuntemusta osallisuuden toteutuminen on lähes mahdotonta. (Lastensuojelun Keskusliitto 2020.) Vaikka yksilöllä itsellään on vastuu oman osallisuutensa toteutumisesta, siihen vaikuttavat myös ulkoiset tekijät, kuten aikuisten resurssit ja yhteiskunnalliset rajoittavat tekijät sekä epäkohdat. Resurssit saattavat olla jopa tekijöitä, jotka estävät eettisyyden toteutumisen osallisuudessa.

Tämä voi tarkoittaa rahallisia ja ajallisia resursseja, mutta myös työntekijän mahdollisuuksia vaikuttaa lasten osallisuutta tukeviin toimintatapoihin. (Lasten osallistumisen etiikka 2014: 16.) Lapsen mahdollisuudet osallisuuden toteutumiseen saattavatkin heikentyä, jos lasten kanssa työskentelevillä tahoilla on pulaa resursseista. Työntekijällä on kokemuksemme mukaan vähemmän mahdollisuuksia rakentaa vahvoja luottamussuhteita lasten kanssa, mikäli aikaa on liian vähän työn määrään verrattuna.

Osallisuuden toteutuminen ei ole riippuvaista pelkästään työntekijöistä, vanhemmista ja erilaisista osallisuutta tukevista tuokioista. Osallisuuteen vaikuttaa myös sen edistäminen päätöksentekotasolla sekä sen oikeanlainen johtaminen. Suomen kansallisen lapsistrategian tarkoitus on luoda kestävä ja johdonmukainen pohja lapsiperheitä koskevalle päätöksenteko-, yhteistyö- ja toimintatapapolitiikalle. Lapsistrategia on tärkeä osa lapsia koskevien päätösten ja linjausten johdonmukaistamista ja vakinaistamista sekä lasten oikeuksien turvaamista. (Suomen kansallinen lapsistrategia 2021: 9.) Osallisuuden edistäminen vaatii strategista johtamista, joka tarkoittaa dialogisuuden ja kehittämisen mahdollistamista. Osallisuuden johtamisessa tärkeää on jatkuva toiminnan kehittäminen, suunnittelu, arviointi sekä resursointi. (Työterveyslaitos.)

Asiakasosallisuuden turvaamiseksi on työyhteisöllä oltava ensinnäkin hyvät työolosuhteet sekä selkeät yhteiset käytänteet. Asiakasosallisuuden edellytyksenä on tieto palveluista, joka on saavutettavaa sekä reaaliaikaista (Työterveyslaitos). Tärkeää on myös kerätä palautetta asiakasperheiltä ja lapsilta, jotka palveluita käyttävät. Palveluissa voi olla erikseen myös oma osallisuusryhmä, jonka tehtävänä on keskittyä osallisuuden toteutumiseen ja kehittämiseen palveluissa. Osallisuusryhmässä on tärkeää kohdata niin palvelun järjestäjien, johtajien, käyttäjien, kuin myös ulkopuolisten viranomaisten näkemyksiä. Osallisuuden kehittämisen ja jatkuvuuden kannalta on hyvä asettaa tavoitteet, jotta toiminnan tilanne tulisi esiin konkreettisemmin vertailemalla nykytilannetta ja tavoitteita keskenään. (Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos.)

4.2 Lapsen osallisuus

Shierin mukaan lapsen osallisuus koostuu viidestä osallisuuden elementistä; lasta kuunnellaan, lasta tuetaan hänen näkökulmiensa esiin tuomiseksi, lapsen näkökulmat otetaan huomioon, lapsi otetaan mukaan päätöksentekoon ja lapsen kanssa jaetaan valtaa ja vastuuta päätöksenteoissa. Shier on ottanut vaikutteita omaan lapsen osallisuuden määrittelyynsä Hartin Osallisuuden tikapuista. (Shier 2001: 109–110.) Hart on

omassa mallissaan kuvannut kolmea ensimmäistä askelmaa lapsen mukaan toimitaan ottamisena lähinnä muodollisena toimenpiteenä, mutta todellisuudessa lapsen osallisuus ei toteudu näillä askelmilla. Vähitellen askelmia ylöspäin mentäessä lapsen osallisuus lisääntyy, kun hänet otetaan mukaan päätöksentekoon. Tikapuiden keskivaiheilla lapsen osallisuus on kuitenkin vielä vahvasti aikuisen määrittelemää. Hartin mallissa aivan ylimmillä askelmilla lapsen osallisuus on täysimittaista, kun lapsi ja aikuinen toimivat tasavertaisina kumppaneina ja heidän keskinäinen vuorovaikutuksensa on dialogista. (Turja & Fonsén 2010: 34–35.) Shierin mallissa ei kuitenkaan ole mukana Hartin mallin ensimmäistä kolmea askelmaa; manipulaatiota, koristelua ja näennäisyyttä. Shier onkin korostanut, että ei halua oman mallinsa korvaavan Hartin mallia, vaan tuovan vaihtoehtoisen työkalun, joka tuo erilaisen näkökulman osallisuuden kanssa työskenteleville. (Shier 2001: 109–110.)

Shier korostaa osallisuuden mallissaan kolmea sitoutumisen osa-aluetta jokaisella osallisuuden tasolla: avaus, mahdollisuus ja velvollisuus. Jokaisella tasolla avaus alkaa, kun työntekijä on valmis toimimaan kyseisellä tasolla. Silloin hän tekee henkilökohtaisen sitoumuksen työskennellä tason vaatimalla tavalla. Avaus ei kuitenkaan vielä luo mahdollisuutta. Työntekijän saamat riittävät resurssit työlle luovat mahdollisuudet osallisuudelle työskentelyssä. Resursseina Shier mainitsee muun muassa ajan ja koulutuksen. Velvollisuus muodostuu, kun yritys tai organisaatio alkaa velvoittaa työntekijöitään työskentelemään osallisuuden tukemiseksi tietyllä tavalla. (Shier 2001: 110.) Yksi merkittävä resurssi on aikuisten asenne. Onkin hyödyllistä selvittää itselleen, kekeko omistavansa lapsen osallisuuden oppimisprosessin vai saako lapsi sittenkin itse päättää asioista, ja aikuinen on mukana tukijan ja ohjaajan roolissa (Kataja 2023: 3). Toiminnallisen pakettimme tarkoituksena on tarjota lapsille mahdollisimman paljon mahdollisuuksia vaikuttaa asioihin ja tehdä päätöksiä.

Suomessa lapsen osallisuus ei ole ainoastaan mahdollisuuksien mukaan toteutettavaa, vaan lailla määrätty jokaiselle lapselle ja nuorelle kuuluva perusoikeus. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen lisäksi lapsen osallisuutta määrittävät mm. perusopetuslaki, nuorisolaki, lastensuojelulaki ja varhaiskasvatustilaki, mutta lasten kanssa työskentelevien ammattilaisten lisäksi myös muut aikuiset ja toimijat ovat velvollisia toimimaan näiden lakien ohjaamana (Saarholm 2023). Näiden lisäksi on lakeja, jotka esimerkiksi velvoittavat kuntia järjestämään osallisuutta tukevaa ja sen toteutumista mahdollistavaa toimintaa. (Hetemäki ym.) Ei kuitenkaan riitä, että lapsen osallisuus toteutuu ainoastaan

tiettyinä aikoina tai tietyissä tilanteissa, kuten lasten kokouksissa tai kyselyissä. Osallisuuden on kuljettava koko ajan rinnalla ja toteuduttava myös arjen tavallisissa tilanteissa, kuten pukemisessa, leikissä, ruokailussa ja yleisesti vuorovaikutustilanteissa. (Kataja 2023: 9.)

Suomen perustuslaki määrää selkeästi, että lapsella on oikeus ilmaista oma mielipiteensä ja tulla kuulluksi. Aikuisilla on myös velvollisuus huomioida lapsen toiveet, sekä mahdollistaa lapsen vaikuttaminen itseään koskeviin päätöksiin oman kehitystasonsa mukaisesti. (Suomen perustuslaki 731/1999 § 6.) Lapsen oikeudet ovat perusta lasten osallisuuden toteutumiselle (Lastensuojelun Keskusliitto 2020). Aikuisella on aina sensitiivisen kohtaajan rooli. Hän ei siis ole päähenkilö, vaan enemmänkin innostaja, selkeyttäjä, yhdessä tekijä, mahdollistaja ja toiminnan rikastaja. (Kataja 2023: 3.) Lastensuojelulaki on hyvin keskeinen lapsiperhetyössä. Yli 12-vuotiaalle lapselle on hallintolain mukaan järjestettävä mahdollisuus osallistua itseään koskeviin lastensuojeluasioihin ja myös hänellä on huoltajiensa lisäksi oltava puhevaltaa itseään koskevissa päätöksissä. Lastensuojelutyö on hyvin sensitiivistä ja kaikki toiminta ja selvittely tulee toteuttaa siten, että lapsen terveys tai kehitys ei vaarannu. (Lastensuojelulaki 417/2007 § 20 ja 21.)

Lapselle on perusteltava hyvin, mikäli lapsen toiveet ja näkemys eivät toteudu päätöksenteossa. Tämä koskee myös arjen tilanteita. Lastensuojelulaki on velvollinen huomioidaan lapsen osallisuuden silloin, kun lapsen elämäntilanne vaatii lastensuojelullisia toimia. Laki velvoittaa lastensuojelun ammattilaisia kuulemaan lasta ja huomioimaan hänen mielipiteensä siten, ettei siitä aiheudu haittaa lapsen sosiaalisille suhteille muiden kanssa. Kun lapsen mielipide selvitetään, on työskentelytapa sekä keskustelun sisältö kirjattava lapsen asiakirjoihin. (Lastensuojelulaki 417/2007 § 20.) Myös perhetyössä ja -keskuksissa lapsen osallisuuden toteutumisen eteen tehtävä työ perustuu edellä mainittujen lakien linjauksiin, joten lasten osallisuuden tulisi toteutua niin heitä koskevassa päätöksenteossa kuin myös eri toimintojen ja tekemisen muodossa. On kuitenkin muistettava, että lapsiin kohdistuu usein virheellisesti yksipuoliset odotukset ja sitä kautta myös yksipuolinen ja suppea tekemisen tarjonta. Osallisuus on järjestetyn toiminnan lisäksi myös yhteistä keskustelua, suunnittelua, neuvottelua, kunnioitusta, yhteisöllisyyden rakentamista ja toisten kuulemista. (Kataja 2023: 6.)

Oikeusministeriön julkaiseman arviointiraportin mukaan lasten osallistumisoikeus on hyvin huomioitu Suomen lainsäädännössä, mutta lainsäädännön toteutuminen tältä

osin vaihtelee alueellisesti ja eri viranomaistahoilla, jolloin yhdenvertaisuus jää toteutumatta. Tämä näkyy etenkin lastensuojelussa tapahtuvassa lapsen kuulemisessa häntä koskevassa asiassa. (Oikeusministeriö 2020: 57.) Lapsen osallisuuden toteutumisesta ei tällä hetkellä kerätä juuri lainkaan tietoa, jolloin osallisuuden todellista toteutumista on hankala arvioida. Jos tietoa osallisuuden toteutumisesta kerättäisiin palveluiden päättyessä, voitaisiin siitä saadun tiedon mukaisesti tarvittaessa yhtenäistää viranomaiskäytäntöjä ja edistää yhdenvertaisuutta. (Oikeusministeriö 2020: 59.)

Ihminen tarvitsee luonnostaan tietynlaista hyväksyntää ja arvostusta, joka on osa identiteetin muodostumista (Bro 2019). Tunnustamisen teoria liittyy vahvasti lasten osallisuuden kokemukseen, sillä se vaatii toteutuakseen terveen ja tasapainoisen vuorovaikutussuhteen, jossa on ylipäättään mahdollista kasvaa oman merkityksellisyyden tiedostamisessa (Nivala & Ryyänen 2013: 29). Näkemyksemme mukaan lapsen osallisuuden mahdollistamiseksi lapsi tarvitsee turvallisen ja tasapainoisen, myös aikuisista muodostuvan ympäristön, jossa hänet kohdataan tärkeänä ja merkityksellisenä ihmisenä. Jossain vaiheessa, jos tunnustamista ei tapahdu, voi vaarana olla itsensä arvottomaksi tunteminen sekä itsetunnon heikentyminen. Pahimmillaan myönteisen vahvistamisen ja tunnustamisen puute voi aiheuttaa masentuneisuutta. (Lehto 2020.)

Usein yhdessä tehdyt päätökset mahdollistavat kestäviä toimintatapoja. Tämä koskee niin yhtenäisiä viranomaiskäytäntöjä, kuin myös lasten ja aikuisten välistä yhteistyötä sekä vuorovaikutusta. Lapsen osallisuutta ei voi olla ilman aikuisen osallisuutta ja siksi aikuisilla on suuri vastuu lapsen osallisuuden toteutumisen kannalta. Se ei kuitenkaan tarkoita, etteikö fokus voisi olla lapsen mielenkiinnon kohteissa. Neuvottelun ja yhteisen keskustelun tuella voidaan päättää yhdessä lapsen kanssa hänelle sopivista ratkaisuista. Osallisuuden tunne vaatii lapsen omaa mielenkiintoa sekä halua tehdä ja osallistua. (Kataja 2023: 4, 6, 13.) Aikuisen tehtävänä on ohjata ja tukea lasta hänen päätöksissään ja tilan antamisen lisäksi myös aktivoida lapsen ajatuksia avoimilla kysymyksillä sekä keskustelulla.

Ammattilaisen tai lähiaikuisen kiire saattaa vaikuttaa siihen, että lapsen näkemykset jäävät huomioimatta tai kuulematta. Tällöin eettisyys osallisuuden tukemisessa särkyy resurssivajeen tai henkilökohtaisen välinpitämättömyyden seurauksena (Lasten osallistumisen etiikka 2014: 9). Lapsen lahjominen, uhkailu tai kiristys ovat eettisesti väärä tapoja motivoida lapsi osallistumaan toimintaan. Motivaation ohittaminen eli lapselle tu-

levan hyödyn määrittäminen aikuisen näkökulmasta on myös väärä tapa tukea osallisuutta (Lasten osallistumisen etiikka 2014: 11). Aina lapsen kanssa työskenneltäessä ammattilaisen on oltava mahdollisimman avoin ja rehellinen. Asioiden kertomatta jättäminen on myös luottamusta heikentävää. Tämän vuoksi onkin tärkeää puhua lapselle ikätasoisesti aina suoraan vaikeistakin asioista, vaikka lapsi voi asiasta hetkellisesti suuttua tai pettyä. Osa toiminnallisen pakettimme aktiviteeteistä sisältää ryhmätyöskentelyä. Koska kaikki eivät kokemuksemme mukaan ole sosiaalisesti yhtä varmoja itsestään, suosittelemme käyttämään tukena sovellettuja osallistumisen ja vaikuttamisen keinoja, kuten peukku- tai väriäänestystä.

4.3 Lapsen osallisuuden haasteet

Etenkin päiväkotikäisten eli 0–6-vuotiaiden lasten osallisuuden tarvetta on aikaisemmin kyseenalaistettu ikäperusteisesti. On esitetty, ettei niin nuorilla lapsilla ole tarvetta eikä kykyä päätöksentekoon ja siksi heidän on jopa parempi turvautua aikuisen asettamiin päätöksiin voidakseen itse oppia luomaan turvallisuuden tunnetta ympärilleen myöhemmässä ikävaiheessa. Asian pohjalta tehdyissä tutkimushaastattelussa nousi esiin mielipide siitä, ettei haastaviksi määritellyiltä lapsilta voi odottaa kykenevyyttä päätöksentekoon. Myös aikuisten asettamien rajojen merkitystä lasten kasvatuksen onnistumisessa on pidetty merkittävänä. (Pekki & Tamminen 2002: 33–34.) Kyseinen kritiikki lasten osallisuutta vastaan on esitetty 2000-luvun alussa päiväkodin työntekijän toimesta, sittemmin tietoisuus aiheesta on lisääntynyt merkittävästi.

Osallisuutta on kritisoitu siitä, että sitä toteutetaan lähinnä erikseen suunnitelluissa hetkellisissä tilanteissa. Osallisuuden tulisikin olla jatkuva ja läpileikkaava toimintatapa lasten kanssa työskenneltäessä jokapäiväisessä arjessa, eikä vain ammattilaisen määrittelemissä tilanteissa. Osallisuuden tulisi näkyä kaikessa lasten kanssa tapahtuvassa toiminnassa ruokailuista leikkihetkiin. (Kataja & Partio & Ranta & Setälä & Tarkka 2018: 44–45, 49.) Lapsen mahdollisuus vaikuttaa oman elämänsä niin pieniin kuin suuriinkin päätöksiin on konkreettista osallisuutta. Jos osallisuus toteutuu vain aikuisen asettamien raamien mukaisesti, ei nähdäksemme voida puhua aidosta osallisuuden toteutumisesta.

Perhepalveluissa toteutuvaa osallisuutta tutkittaessa on todettu, että lasten osallisuus jää usein aikuisten osallisuutta heikommaksi. Lapset osallistuvat kyllä toimintaan ja sen toteuttamiseen melko hyvin, mutta toiminnan suunnittelu ja arviointi jää lasten osalta

puutteelliseksi. (Halme & Kekkonen & Perälä 2012: 62.) Lasten osallisuutta myös toiminnan suunnitteluun ja arviointiin tulisi vahvistaa ammattilaisten toimintatapojen kautta. Arviointi on tärkeä vaikuttavuuden mittari ja sen avulla toimintaa voidaan jatkokehittää edelleen. Arvioinnin on tärkeää tapahtua laajasti siten, että niin aikuiset kuin lapsetkin pääsisivät arvioimaan ja kehittämään toimintaa.

Osallisuuden toteuttamisessa on huomioitava, ettei kaikkia alle 18-vuotiaita voida luokitella samoihin lähtökohtiin vain heidän ikänsä perusteella. Vaikka he ovat kaikki lapsia ikänsä puolesta, heillä voi olla suuresti toisistaan poikkeavat elämäntilanteet. Lisäksi osallisuuden vahvistamisen keinot ja toimintatavat voivat olla hyvin erilaiset riippuen siitä, kuuluuko lapsi erityisryhmään. Erityisryhmiä ovat esimerkiksi vammaiset henkilöt tai maahanmuuttajat. (Stenvall 2020: 17.) Osallisuuden ryhmäkohtaisessa tukemisessa ja vahvistamisessa tulee ottaa ehdottomasti huomioon myös yksilötaso, eikä tarjota kaikille lapsille yhteisiä pakettiratkaisuja.

Osallisuutta on myös kritisoitu siitä, että vain tietyin tavoin kommunikoivat lapset saavat ajatuksensa näkyviin. Puheliaat ja aktiiviset lapset saavat usein nopeammin ja helpommin mielipiteensä esiin ja siksi osallisuutta on ajateltava paljon laajemmin. (Kataja 2023: 13.) Osallisuudelle on annettava enemmän mahdollisuuksia ja monimuotoisuutta, jotta se voisi toteutua jatkuvasti ja soveltuen. Osallistumisen mahdollisuuksia on siis mahdollistettava myös sellaisille lapsille, joiden kommunikointikeino on erilainen kuin yleisesti oletettu puhuminen. Kannustamme toiminnallisessa paketissamme hyödyntämään erilaisia vuorovaikutusta ja osallisuutta tukevia apukeinoja. Näitä voivat olla esimerkiksi peukkuäänestys, kuvakortit, tukiviittomat, kirjoittaminen, piirtäminen, elekieli sekä ilmeet.

Osallisuutta tukeva toiminnallinen pakettimme on tarkoitettu Perheet keskiöön! -toiminnan järjestämälle Osallisuusviikolle, joka tavoittaa monia toimijoita lapsiperheiden palveluista. Huomioimme toiminnassamme myös erityisryhmät, jotta osallisuus tavoittaisi mahdollisimman laajasti ja monipuolisesti kaikki osallistujat. Osallisuus toteutuu, kun henkilö muuttuu toimijaksi, mikä tarkoittaa päätösten tekemistä, mielipiteiden ilmaisua, omatoimisuutta sekä tiedon ja kokemusten hankintaa. (Tukiliitto.) Koska kaikki ihmiset eivät vammansa, sairautensa tai psyykkisten tekijöiden takia pysty olemaan omatoimisia tai tuomaan mielipiteitään selkeästi esiin, on heidän osallisuuttaan tuettava.

On tärkeää päästä myös itse suunnittelemaan ja toteuttamaan, eikä pelkästään osallistumaan muiden kehittämään ja järjestämään toimintaan (Tukiliitto). Usein vammaisten lasten kohdalla mielipiteiden huomioiminen unohtuu, vaikka ihmisoikeussopimus ja perustuslaki edellyttävätkin kaikkien lasten näkökulmien huomioimista päätöksenteossa. Suomessa vammaisten lasten ihmisarvoa korostetaan laajasti useissa sopimuksissa, minkä ansiosta vammaisten lasten osallisuus olisi mahdollista turvata mahdollisimman tehokkaasti. (Ahonen 2018.)

Osallisuus koostuu monesta asiasta, mutta varsinkin aikuisilla henkilöillä autonomia, demokratia ja yhteisöllisyys korostuvat osallisuuden toteutumisessa. Jotta osallisuuden voidaan sanoa toteutuvan, tulee toiminnan olla sellaista, että henkilöllä on mahdollisuus kokea siinä omatoimisuutta, toimijuutta sekä johonkin yhteisöön kuulumista. Nämä voivat olla esimerkiksi mahdollisuutta tehdä itseään sekä yhteisöä koskevia valintoja ja päätöksiä, toimia yhteisön jäsenenä sekä kokea omien valintojensa vaikutukset. (Tukiliitto.) Kaikki eivät kuitenkaan pysty osallistumaan omatoimisesti kommunikaatiohaasteiden takia. Vammaisilla henkilöillä on usein tarvetta erilaisille kommunikaatiota ja vuorovaikutusta tukeville tukikeinoille, joiden mahdollistaminen kohentaa osallisuuden tunteen mahdollisuutta (Ahonen 2018).

Yksinkertaisuudessaan vammaisten henkilöiden osallisuus voi toteutua, kun ihmisoikeuksien yhdenvertainen toteutuminen mahdollistuu. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että vammaiselle henkilölle on tarjottava samat lähtökohdat omien mielipiteiden esiintuomiselle kuin muillekin. (Ahola & Pollari 2023.) Kyse on joskus haastavasta tavoitteesta, joka voidaan kuitenkin yrittää saavuttaa erinäisten välineiden, kuten esimerkiksi kuvakorttien, avulla. Autismikirjon lapsilla saattaa olla muista poikkeava tapa olla vuorovaikutuksessa, ja he tarvitsevat itsensä ilmaisuun enemmän tukea (Autismiliitto 2023). Lapset vasta harjoittelevat vuorovaikutus- ja kaveritaitoja, joten on hyvä kohdata eri tavoin kommunikoivia lapsia, jotta vuorovaikutuksen moninaisuus tulisi mahdollisimman varhain tutuksi. Autismikirjon lapsi voi herkästi ylikuormittua myös positiivisista kohtaamisista sekä ylipäätään hänen vuorovaikutustottumuksensa voivat olla poikkeavia muiden lasten tottumuksista ja normeista (Autismiliitto 2023). Jokaiselle on annettava mahdollisuus osallistua itselle luontevalla tavalla. On myös hyväksyttävä sivusta seuraaminen tai hiljainen osallistuminen. Myös päätös olla osallistumatta on osallisuutta (Virolainen 2021).

4.4 Lapsiperheiden osallisuus

Lapsiperheiden osallisuus oli opinnäytetyömme kannalta yhtä merkityksellistä kuin lapsen osallisuus. Lapsen osallisuus on riippuvaista aikuisten osallisuudesta, ja siksi vanhempien osallisuuteen tulisi kiinnittää enemmän huomiota. Osallisuuden tulisi tapahtua niin perheen sisällä kuin myös sen ulkopuolella siten, että perhe on osallistamisen kohteena. Jos perheen sisällä osallisuus on heikkoa, se vaikuttaa myös omiin voimavaroihin perheen ulkopuolisessa osallisuudessa. (Rouvinen-Wilenius 2014: 54.) Perheen voi ajatella yhteisönä, samoin kuin esimerkiksi päiväkotiryhmän tai ystäväporukan. Perhe voi yhtä lailla myös vahvistaa tai heikentää osallisuuden tunnetta. Perheessä tapahtuva kunnioitus, tunnustaminen, valintojen tekeminen ja kuulluksi tuleminen vahvistavat osallisuutta. Yksinäisyys, tunteiden vähättely sekä heikot sosiaaliset taidot heikentävät mahdollisuutta tuntea itsensä osalliseksi. (Rouvinen-Wilenius 2014: 55.)

Kokosimme valmiin paketin perhetyön ammattilaisille, joka sisältää konkreettisia toiminnallisia menetelmiä, joita voi soveltaen hyödyntää lapsiperheiden kanssa. Koemme, että myönteinen vahvistaminen ja tunnustetuksi tuleminen ovat luottamusta edistäviä keinoja, joiden avulla ammattilaiset voivat osallistaa lapsia ja heidän perheitään yhä enemmän perhekeskuksissa tapahtuvaan arkeen ja heitä koskeviin päätöksiin. Honnettiin tunnustamisen teoria tarjoaa ammattilaisille mielestämme hyvät työkalut lapsen kohtaamiseen ja kuulemiseen. Vaikka vuorovaikutus onkin hyvin avointa, on aikuisella kuitenkin vastuu ohjata keskustelua sillä tavalla, että lapsen mielipide ja toiveet tulevat esiin. Tällaista menetelmää voi käyttää niin perinteisessä keskustelussa ja päätöksenteossa, kuin myös leikin ja toiminnallisen aktiviteetin kautta soveltaen. Opinnäytetyömme tarkoituksena oli kehittää tuote, joka tukisi nimenomaan toiminnan kautta tapahtuvaa myönteistä vahvistamista, osallistamista ja itsensä toteuttamista.

Myönteisen vahvistamisen tärkeitä elementtejä ovat siis myös tukeminen ja tunnustaminen. Tunnustaminen tarkoittaa lapsen kanssa tehtävässä työssä sitä, että aikuinen vastaanottaa lapsen viestimät asiat juuri sillä tavalla, kuin lapsi on ne tarkoittanut ymmärrettäväksi. Tunnustetuksi tuleminen on osa jokaisen ihmisen perustarpeita, mutta usein riskinä on väärin ymmärretyksi tuleminen ja sitä kautta todistelun tarve ja haavoittuminen. Kolmas myönteisen vahvistamisen elementti on tukeminen, jonka tarkoituksena on edistää lapsen toimijuutta eli kykyä vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Aikuisen tehtävä on myönteisen vahvistamisen kautta nostaa esiin lapsen voimavarat ja on-

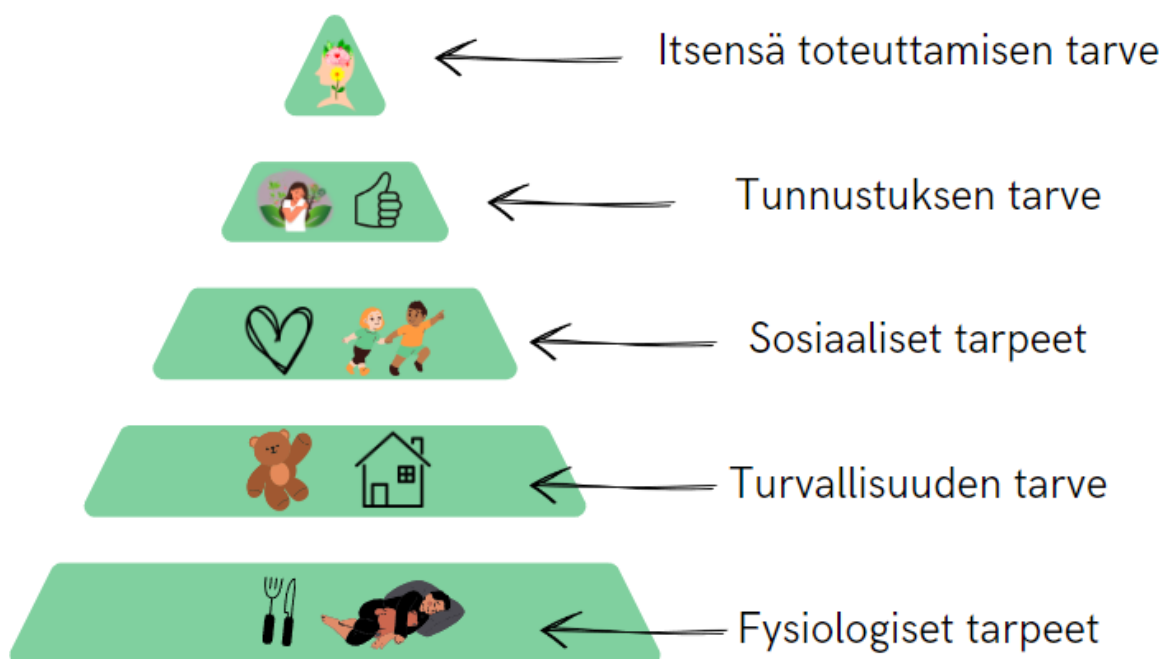
nistumiset. (Stenvall 2020: 22.) Tällainen myönteinen vahvistaminen, jonka tuella lapsen identiteettiä ja itsevarmuutta voidaan kohentaa, tapahtuu näkemyksemme mukaan läsnäolon ja vuorovaikutuksen kautta.

Pyrimme opinnäytetyömme toiminnallisen paketin kautta luomaan sellaisia lähtökohtia vuorovaikutukselle, joissa lapsi pääsee osallistumaan itsenäisesti ja aikuiset voivat osallistumisen ohella kannustaa lasta ja antaa hänelle palautetta hänen toiminnastaan. On myös tärkeää, että lapsella on oikeus ja tila kertoa omista ajatuksistaan ja kommentoida myös vastaavasti aikuisten toimintaa. Tampereen yliopiston kehittämällä myönteisen vahvistamisen näkökulmalla on suuri vaikutus lapsen itsetunnon, itsearvostuksen sekä osallisuuden muodostumisen kannalta. Tärkeää ja merkityksellistä on myös näkemyksemme mukaan lapsen lähiaikuisen osallisuuden toteutuminen niin hänen itsensä, kuin myös lapsen hyvinvoinnin kannalta.

4.5 Maslow'n tarvehierarkia

Opinnäytetyömme lopputuote on osallisuutta tukevaa materiaalia perhekeskusten työntekijöiden käyttöön lukuvinkkilistan ja toiminnallisen paketin muodossa. Perustelimme toiminnallisen paketin laatimista erityisesti sillä, että toiminnan kautta työntekijät pääsevät tehokkaalla tavalla kosketukseen asiakkaan voimavarojen ja tarpeiden kanssa. Jokaisella ihmisellä on erilaisia luontaisia tarpeita, joiden toteutuminen edistää hyvinvointia ja osallisuuden tunnetta. Huomiomme mukaan Maslow'n tarvehierarkiaa on hyödynnetty laajasti terveydenhuollossa, mielenterveyspalveluissa sekä lasten kehitystä tukevassa työssä. Maslow'n tarvehierarkia on esitetty yleensä pyramidin muodossa, jossa pyramidin huipulla oleva tarve voi toteutua vasta, kun alemmat tarpeet on tyydytetty.

Jokaisen ensimmäinen tyydytettävä tarve on fysiologinen. Vasta kun fysiologiset tarpeet on tyydytetty, alkavat muut tarpeet ilmetä asteittain (Maslow 1943: 375). Tarpeet voivat hyvinkin olla eriarvoisia eri ihmisille, mikä johtuu jokaisen henkilökohtaisista tekijöistä kuten taustasta, motivaatiosta ja aikaisemmista kokemuksista. Uskomme, että näin ollen joillain esimerkiksi itsensä toteuttaminen voi jo lähtökohtaisesti jäädä liian vähäiseksi.



Kuvio 2. Tulkintamme Abraham Maslow'n tarvehierarkiasta

Tarvehierarkiaa kuvaavassa pyramidissa on viisi tasoa (kuvio 2). Alin taso kuvaa ihmisen fysiologisia tarpeita, kuten unen ja ravinnon saamista, jotka ensisijaisesti ohjaavat motivaatiotamme. (Maslow 1943: 372). Maslow on kirjoituksissaan korostanut, että fysiologisten tarpeiden täytyminen on kaiken perusta ja muut tasot ovat toissijaisia niin pitkään, kunnes ensimmäisen tason tarpeet on tyydytetty (McLeod 2018: 4). Perhekeskuksissa fysiologisista tarpeista voidaan huolehtia näkemysmme mukaan ottamalla huomioon esimerkiksi lapsen nälkä, väsymys tai ylivirittyneisyys. Sanoittamalla lapselle hänen tuntemuksiaan voidaan aikuisen avustuksella saada esiin lapsen toiveet ja odotukset. On tärkeää huolehtia myös perheen aikuisten hyvinvoinnista ja perustarpeiden täyttymisestä.

Seuraava pyramidin porras on turvallisuuden tarve, jossa hakeudutaan järjestyksen, selkeyden ja vakauden huomaan. Toisin sanoen ihmiset pyrkivät teoillaan ja turvallisiin olosuhteisiin hakeutumalla parantamaan elämänhallintaansa. (McLeod 2018: 4.) Koimme kyseisen tason hyvin tärkeäksi huomioida tässä opinnäytetyössä, sillä kohdeyhmäämme olivat lapsiperheet, ja etenkin lapsen turvallisuuden tunne oli ensisijaisen tärkeä tavoitteemme toteutumisen kannalta. Lapselle toistuvat rutiinit ja päivärytmi ovat tärkeitä turvallisuutta edistäviä asioita. Toisaalta päivärytmi liittyy myös fysiologisiin tarpeisiin (Pinskupakki). Kokemuksemme mukaan, kun lapsi tietää tietyn yhteisön käytän-

nöt ja menettelytavat, hän uskaltaa olla enenevässä määrin oma itsensä ja tuoda rohkeammin omia ajatuksiaan esille. Jos lapsi oleskelee jatkuvasti epätietoisuuden tilassa, on hänen myös vaikeaa luottaa ympärillä oleviin aikuisiin. Osallisuus ja osallistuminen helpottuvat, kun lapsi tuntee olonsa turvalliseksi ja rauhalliseksi. (Paasivirta & Väistö & Kalliomeri & Mettinen & Tulensalo 2020.) Turvattomuus voi laukaista lapsessa pahimmillaan psyykkisiä traumoja, ahdistuneisuutta, ja jopa aikuisuuteen ulottuvia mielenterveysaasteita (Jääskinen 2018). Työntekijät taas osaltaan voivat tukea turvallisuuden tarpeen toteutumista huolehtimalla esimerkiksi lainmukaisten menettelytapojen noudattamisesta (McLeod 2018: 4).

Laatiessamme järjestöverkostolle jaettavaa toiminnallista pakettia huomioimme siinä tarveteorian toteutumisen siltä osin, kuin itse pystyimme siihen vaikuttamaan. Turvallisuuden tunteen takaaminen on tärkeää minkä tahansa prosessin kannalta. Koska koko opinnäytetyömme tavoitteena oli osallisuuden edistäminen lapsiperhetyössä, laadimme toiminnallisen paketin sisällön sen mukaiseksi, että tarvehierarkian tasot toteutuvat itse toiminnassa. Toiminnallisen paketimme käyttäjät voivat joko poimia joitain esimerkkejä suoraan toistuvaksi osaksi rutiinejaan tai käyttää niitä satunnaisesti soveltaen. Koemme silti tärkeäksi, että toimintoihin ei lähdetä täysin kylmiltään, vaan vasta ryhmäytymisen jälkeen tai yhteisten rutiinien tukemana. Osa harjoituksista sopii näkemyksemme mukaan myös ensimmäisille tapaamiskerroille.

Tarvehierarkian kolmas taso korostaa sosiaalisten tarpeiden toteutumisen tärkeyttä. Kyseinen tarve voi toteutua vasta sen jälkeen, kun edelliset eli fysiologiset ja turvallisuuden tarpeet ovat toteutuneet. Sosiaaliset tarpeet tarkoittavat esimerkiksi ystävyyttä, luottamusta, hyväksyntää, rakkautta ja yksinkertaista kommunikoinnin mahdollisuutta. Sosiaaliin tarpeisiin kuuluu myös osallisuuden ja ryhmään kuuluvuuden tunne. (McLeod 2018: 4.) Sosiaalisten tarpeiden toteutumatta jääminen voi aiheuttaa ihmiselle yksinäisyyttä sekä välttelevää ja epäsosiaalista käytöstä, jotka itsessään vaikeuttavat osallisuuden toteutumista (Kähkönen 2021). Osallisuuden edistäminen ja tukeminen on opinnäytetyömme tärkein tavoite, joten kyseinen taso on myös ehdottoman tärkeä tavoitteen saavuttamisen kannalta. Osallistumisen tulisi olla kaikille saavutettavissa olevaa, eikä sen tulisi estyä ihmisen ominaisuuksista johtuen.

Toiminnan ollessa rakennettu niin, että jokainen halukas pystyy osallistumaan siihen, tulisi työntekijöiden keskittyä myös lasten sosiaalisten tarpeiden tukemiseen. Moni lapsi tarvitsee yksinkertaisessakin leikissä tukea ja rohkaisua, ja siksi aikuisen läsnäolo,

sekä valmius sanoittaa ja antaa positiivista palautetta, on tärkeää sosiaalisten tarpeiden täyttymisen kannalta. Myös lasten vanhemmat saattavat tarvita tukea sosiaalisissa tilanteissa, ja siksi esimerkiksi ryhmätapaamisissa olisi hyvä olla toistuva runko tai hyvin selkeä ja helppo ohjeistus, jotka toistuisivat jokaisella tapaamiskerralla. Tapaamisissa tulisi olla turvallinen ja hyväksyvä ilmapiiri, jossa niin lapsi kuin aikuinenkin kokisivat itsensä tervetulleiksi ja tärkeiksi yhteisön jäseniksi. Ohjaajalla on suuri vastuu heti alusta alkaen siitä, millä tavalla ryhmän ihmissuhteet lähtevät rakentumaan, ja kuinka matalalla kynnyksellä toimintaan uskaltaa osallistua.

Toiminnallisen paketin sisältö rakennettiin niin, että se mahdollistaa toimintaan osallistumisen kaikille halukkaille sekä motivoi heitä, jotka vielä epäröivät. Jotta jokainen voi osallistua ja tuntea hyväksyntää, keskityimme myös esteettömyyden mahdollistamiseen sekä ryhmätyöskentelyn sisäiseen turvalliseen tilaan periaatteeseen. Toiminnasta luotiin vuorovaikutteista, jotta kommunikaatio toteutuisi ja sitä kautta myös palautteen antaminen ja vastaanottaminen olisi mahdollista. Tärkeintä kuitenkin kaikissa toiminnallisen paketin aktiviteeteissa oli taata turvallisuus ja mahdollisuus omien ajatuksien esiintuomiselle, sillä niiden kautta tutustuminen omaan ryhmään ja työntekijään on luonnollisinta, ja sitä kautta myös osallisuuden kokeminen sujuvampaa.

Maslow'n tarvehierarkian neljäs taso on tunnustuksen tarve, mikä käytännössä tarkoittaa arvostusta itseään kohtaan eli ihmisen itsetuntoa, sekä tarvetta saada arvostusta ja kunnioitusta ympärillä olevilta (McLeod 2018: 4). Tällä tasolla on sekä ulkoinen että sisäinen ulottuvuus. Maslow on todennut, että tunnustuksen tarve on tärkein lapsille ja nuorille, koska heidän itsetuntonsa ja identiteettinsä ovat vasta muodostumassa (McLeod 2018: 4.) Kun puhumme lapsen osallisuudesta, myönteinen tunnustaminen antaa hyvän perustan osallisuuden merkityksellisyyden ja tärkeyden perustelulle ja toteuttamiselle (Stenvall 2020: 21).

Tampereen yliopiston toimesta on jo yli kymmenen vuoden ajan kehitetty myönteisen tunnustamisen eli myönteisen vahvistamisen näkökulmaa ja työtettä, joka näkemyksemme mukaan pohjautuu jo olemassa olevalle Honnethin tunnustamisen teorialle. Honnethin tunnustamisen teorian mukaan rakkaus, kunnioitus ja arvostus ovat osa-alueita, jotka vaikuttavat tunnustuksen toteutumiseen. Kun jokin näistä alueista vahingoituu tai jää täysin toteutumatta, se vaikuttaa suoranaisesti henkilön itsetuntoon ja vuorovaikutussiteisiin. Tunnustetuksi tuleminen vaatii paljon sosiaalista vuorovaikutusta ja siitä syntyviä myönteisesti itsetuntoa ja osallisuutta vahvistavia hetkiä. (Roballo 2022.)

Tarvehierarkian pyramidin huipulla sijaitsee itsensä toteuttamisen tarve, jonka toteuttamiseksi vaaditaan edellisten tarpeiden jonkintasoinen tyydyttyminen. Perinteisen pyramidin huippu (kuvio 2) eli itsensä toteuttamisen tarve pitää sisällään ihmisen henkilökohtaisen kasvun seuraamista sekä hänen mahdollisuuttaan kokea kaikkia mahdollisia kokemuksia (McLeod 2018: 4). Voimme ajatella, että toiminnalliseen ohjelmaan osallistuvan lapsiperheen lapsi pystyy toteuttamaan itseään täysin vasta sitten, kun hänen fysiologiset perustarpeensa ovat kunnossa, hän kokee olonsa turvalliseksi, hän tuntee olevansa tervetullut ja merkityksellinen osa kyseistä tapaamista, tuntee itsensä ja saa ympärillä olevilta vahvistavaa palautetta omasta toiminnastaan. Kun nämä kaikki edelliset tasot ovat täyttyneet, lapsella on mahdollisuus toteuttaa itseään. Mikäli ihminen ei pääse toteuttamaan itseään haluamallaan tavalla, se voi aiheuttaa jonkin ajan kuluttua kyynisyyttä ja jopa elämän tarkoituksen menettämistä. Kuten tarvehierarkia (kuvio 2) osoittaa, itsensä toteuttaminen vaatii toteutuakseen onnistumisen kokemuksia, joita tunnustetuksi tuleminen tukee. Itsensä toteuttamisen saavuttamiseen pyrimme myös opinnäytetyömme toiminnallisen paketin aktiviteeteissa. Jokaiselle ihmiselle itsensä toteuttaminen näyttäytyy yksilöllisenä prosessina ja kokemuksena, ja toiminnallisen paketin tavoitteena on tarjota työkalut sitä varten.

Tunnustamisen teorian pohja rakentuu siten, että aikuinen ilman minkäänlaisia ennakoajatuksia tutustuu lapseen vuorovaikutuksellisin keinoin. Tutustuminen tapahtuu lapsen itse omatoimisesti määriteltävässä, mitä hän haluaa itsestään kertoa ja millaista tukea ja ohjausta hän toivoisi. Näin toimien lapsi saadaan aikuisen kanssa samalle tasolle siinä mielessä, että lapsen osallisuus toteutuu, ja on yhtä merkityksellinen kuin kenen tahansa muun. Tutustuminen on vastavuoroista, ja lapsella on oikeus kuulla myös aikuisen ajatuksia. (Stenvall 2020: 21.) Toiminnallista pakettia rakentaessamme pidimme tärkeänä, että se tukisi jokaisen osallistumista ja olisi moniulotteinen. Täten toteutettuna toiminnallinen paketti on mielestämme sovellettavissa eri vaiheissa oleville ryhmille sen mukaan, kuinka paljon tutustumista ryhmä vielä vaatii toimiakseen.

Opinnäytetyön tuotteena laaditun toiminnallisen paketin sisältö oli siis tarkoitus suunnitella sellaiseksi, että lapsi ja hänen mukanaan olevat läheisensä saavat mahdollisuuden toteuttaa itseään ja kokea itsensä tärkeäksi osaksi perhekeskustoimintaa. Esimerkiksi luovat keinot ovat tehokkaita tapoja nostaa omat ajatukset esiin, mutta se vaatii myös ympärillä olevilta tietynlaista vahvistavaa ja positiivissävytteistä reagoitua. Maslow'n tarvehierarkia näkyy toiminnallisessa paketissamme erityisesti siten, että koros-

tamme turvallisen tilan ja ennakkoinnin tärkeyttä. Tarvehierarkian mukaisesti ennen toiminnan aloitusta jokaiselle osallistujalle on mahdollistettava perustarpeiden toteutuminen. Käytännössä tämä tapahtuu jo kotona, kun vanhemmat huolehtivat omasta ja lapsen vireystilasta, sekä jaksamisesta riittävän unen ja ruoan saannin muodossa.

Tarvehierarkian toiseen ja tätä ylempiin tasoihin voidaan vaikuttaa toiminnan, kohtaamisen ja ympäristön avulla. Osallistuminen on usein myös vuorovaikutusta, varsinkin kun kyseessä on perhekeskuksissa tapahtuva ryhmämuotoinen toiminta. Tämän takia osallistujien turvallisuuden tunnetta on tuettava yhteisten sääntöjen ja matalan kynnyksen toiminnan avulla, ja mahdollistettava vuorovaikutussuhteiden luominen omassa tahdissa. Toiminnasta on tärkeää antaa palautetta. Myönteinen vahvistaminen tukee tunnustetuksi tulemistä, jolloin vähitellen myös osallistujat itse alkavat näkemään itsensä tärkeänä osana ryhmää. Vähitellen tämä kaikki niin sanottu taustatyö mahdollistaa jokaisen osallistujan aktiivisen osallistumisen ja itsensä toteuttamisen. Suunnittelemaamme toimintaan voi osallistua hyvin matalalla kynnyksellä ja omien kykyjen mukaan.

5 Toteutus

5.1 Taustaa

Teimme taustakartoitusta kehittämistehtäväämme varten järjestämällä työpajan Perheet keskiöön! -toiminnan järjestöverkoston perhekeskustoimijoille, haastatteleamalla Lastensuojelun Keskusliiton osallisuusasiantuntijaa Johannes Jahnukaista, sekä keskustelemalla yhteisissä tapaamisissa Perheet keskiöön! -toiminnan yhteyshenkilöiden kanssa. Työpaja, haastattelu ja keskustelut toimivat taustakartoituksena työllemme, eivätkä tutkimusmenetelmänä, joten emme analysoineet vastauksia, vaan hyödynsimme ja huomioimme niitä tuotettamme laatiessa. Erityisesti työpajakartoituksesta oli paljon hyötyä, kun lähdimme kehittämään teemoja Osallisuusviikon eri päiville. Työpajaan osallistuneet perhekeskustoimijat toivat esiin heidän mielestään tärkeitä aiheita, joita he toivoivat meidän ottavan huomioon Osallisuusviikon toiminnallisia sisältöjä kehittäessä.

Emme haastatelleet prosessimme aikana perhekeskusten kävijöitä, koska emme kokee neet sitä välttämättömäksi toiminnallisen paketin tai lukuvinkkilistan luomisen kannalta. Opinnäytetyömme vastaa ensisijaisesti perhekeskuksissa työskentelevien ammattilais-

ten tarpeeseen. Tämän vuoksi päätimme tässä työssä keskittyä perhekeskusverkostojärjestöiden ammattilaisten kanssa käytyyn keskusteluun taustakartoituksen tekemisessä. Jos olisimme päättäneet tutkia osallisuuden toteutumisesta lapsiperhepalveluissa, olisi perhepalveluiden kävijöiden haastattelut olleet välttämättömiä. Kuitenkin työmme luonteen vuoksi katsoimme, että välttämätöntä tarvetta ei ole, vaikkakin se olisi voinut osaltaan rikastuttaa työtämme.

Järjestimme taustakartoitusta varten työpajan Perheet keskiöön! -toiminnan verkostolle saadaksemme toiminnallisen paketin sisällön toimijoille mahdollisimman hyödylliseksi ja laadukkaaksi. Kävimme etukäteen esittäytymässä verkostotoimijoille ja kertomassa, että olisimme pian lähettämässä kutsun työpajamuotoiseen Microsoft Teams -alustalla tapahtuvaan työpajaan. Toimme kutsussamme selkeästi ilmi, että työpajassa ei tallenneta henkilötietoja ja että kerättyä tietoa tullaan käyttämään anonymisti osana opinnäytetyötämme. Viestiminen tapahtui yhteistyökumppanimme kautta, joten emme keränneet henkilötietoja tai yhteystietoja missään vaiheessa prosessia. Kutsu lähetettiin laajalle verkostolle, josta lopuksi vain kolme toimijaa osallistui työpajaamme.

Laadimme työpajamme Google Jamboardiin, johon loimme viisi eri osallisuuden teemoihin keskittyvää välilehteä ja jokaisella välilehdellä oli yksi kysymys. Kysymykset olivat: ”Miten asiakkaiden osallisuuden tukemisen tulisi näkyä perustyössä lapsiperheiden kanssa?”, ”Onko teillä ollut käytössänne tai tiedättekö hyviä osallisuutta tukevia toimintamalleja?”, ”Millaiset toimintamallit eivät mielestänne lisää lapsiperheiden osallisuutta?”, ”Miten esteettömyys ja saavutettavuus tulisi huomioida osallisuuden tukemisessa?”, ”Muita ajatuksia tai huomioita osallisuuden tukemisesta?”.

Valitsemiemme kysymysten tarkoituksena oli kartoittaa ammattilaisten todellisia tarpeita ja näkemyksiä siitä, mitä osallisuutta tukeva toiminta vaatii toteutuakseen. Esimerkiksi ammattilaisten kokemukset vammaisten henkilöiden kanssa työskentelystä olivat tarpeellisia tuotteemme kehittelyn näkökulmasta. Tarkoituksemme oli tarjota jokaiselle osallistujalle tasavertaiset mahdollisuudet itsensä toteuttamiselle. Saimme työpajamuotoisessa kartoitustapaamisessa lisää näkökulmia ja kehitysideoita siihen, kuinka voisimme huomioida erityisryhmien fysiologiset ja sosiaaliset haasteet. Kehitimme toiminnan joustavaksi ja sovellettavaksi siksi, että sitä olisi helppo muokata juuri omalle kohderyhmälle sopivaksi ja juuri heidän tarpeitaan vastaavaksi.

Toiminnallisen paketin onnistumisen kannalta oli tärkeää saada tietoa siitä, millaisia toimintamalleja työssä on jo kokeiltu ja millä tavalla ne ovat toimineet. Näin saimme tietoa siitä, minkä tyyppiset mallit ja toiminta ovat osoittautuneet hyödyllisiksi nimenomaan perhekeskustyössä ja mitä toimintaa meidän kannattaa työstää eteenpäin tai jättää kokonaan pois. Tarkoituksemme ei ollut välttämättä keksiä täysin uutta toimintaa, koska koimme, että jo käytössä olevan toiminnan soveltaminen ja työstäminen voi olla hyvin hedelmällistä ja uusia näkökulmia sekä tuloksia tuottavaa. Halusimme myös saada lisää näkökulmia monimuotoiseen asiakaskuntaan ja sen huomioimiseen. Tuotimme toiminnallisen paketin perhekeskusjärjestöille, jotka työskentelevät eri taustaisten lasten ja perheiden kanssa. Vaikka soveltaminen jäi verkoston tehtäväksi, halusimme silti huomioida perussaavutettavuuden, jotta osallistuminen olisi yhdenvertaista ja yleisesti ottaen mahdollista.

Työpaja oli ohjattu, mutta annoimme osallistujille tilaa kertoa vapaasti omia ajatuksiaan myös suullisesti. Koska tämän opinnäytetyön kirjoittajia on kaksi, jaoinme keskenämme vastuut. Yksi meistä oli enemmän vastuussa työpajan etenemisestä ja toinen vastausten kirjaamisesta ja hyödyllisten ajatusten poimimisesta. Osallistujat vastasivat anonyymisti kysymyksiimme. Tallensimme osallistujien vastaukset työpajan jälkeen toiminnallisen paketin suunnittelua varten. Työpajan jälkeen yhteistyökumppanimme lähetti linkin työpajaan vielä muille verkoston jäsenille, jotka eivät päässeet osallistumaan. Heistä yksi kävi vastaamassa kysymyksiin jälkikäteen. Tavoitteemme oli saada mahdollisimman paljon vastauksia ja sitä kautta näkökulmia. Lopputuloksena vastaajia oli yhteensä vain neljä, joka oli vähemmän kuin odotimme.

Lisäksi haastattelimme vapaamuotoisesti Lastensuojelun Keskusliiton osallisuusasiantuntija Johannes Jahnukaista. Haastattelu tapahtui videoyhteyden välityksellä Microsoft Teams -alustalla. Tapaamisen tarkoituksena oli saada tietoa osallisuudesta ja osallisuusviikon aikana. Haastattelu ei toiminut tutkimusmenetelmänä, vaan pikemminkin taustakartoituksena, joten haastattelua ei tallennettu, litteroitu, eikä analysoitu. Olimme laatineet haastattelutapaamista varten muutamia valmiita kysymyksiä keskustelun ohjaamiseksi, mutta haastattelu oli hyvin keskustelunomainen.

Keskustelimme Jahnukaisen kanssa eri sivustoista, joilta löytyy tietoa osallisuudesta ja hän osasikin neuvoa meitä monille uusille sivustoille, jotka osoittautuivat hyödyllisiksi toiminnallista pakettia ja lukuvinkkilistaa työstäessämme. Tämän lisäksi keskustelimme

Jahnukaisen kanssa osallisuuden haasteista Suomessa. Jahnukainen mainitsi, että osallisuus on Suomessa kovin viranomaislähtöistä ja resursseja ei ole kohdistettu riittävästi osallisuuden mahdollistamiseksi. Jahnukainen koki, että ammattilaisilla on halua ja taitoa osallisuuden toteuttamiseen, mutta mahdollisuudet puuttuvat resurssien ollessa vajavaisia. Toisaalta Jahnukainen nosti esiin myös sen, että tarvitaan enemmän asennemuutosta kuin uusia toimintoja osallisuuden edistämiseksi. Jahnukaisen kokemuksen mukaan pienissä ihmisryhmissä osallisuus toteutuu paremmin kuin suuremmissa. (Jahnukainen 2023.)

5.2 Toiminnallinen paketti

Lähdimme toteuttamaan toiminnallista pakettia hyödyntämällä omaa kokemustamme osallistavista toimintatavoista eri asiakasryhmien käytössä sekä osallisuusasiantuntija Jahnukaisen meille esittelemiä sivustoja, joilta löytyy lasten ja lapsiperheiden osallisuuteen liittyvää materiaalia. Tarkoituksenamme ei ollut plagioida sivustoilta löytyviä harjoitteita tai toiminnallisia tuokioita, vaan soveltaa niitä omaan tarkoitukseemme sopivammaksi. Meillä ei ollut mahdollisuuksia pilotoida toiminnallisen paketin aktiviteetteja sopivalla asiakasryhmällä, joten ne tulivat ensimmäistä kertaa käyttöön vasta Osallisuusviikolla.

Ihminen on osallinen, kun hän kokee yhteenkuuluvuutta johonkin yhteisöön ja hänellä on edellytykset suunnitella ja vaikuttaa sekä itseään että yhteisöään koskeviin päätöksiin (Suomen sosiaali ja terveys ry 2018). Tämän vuoksi halusimme suunnitella aktiviteetteja, joissa lapsilla ja myös aikuisilla on mahdollisuus vaikuttaa perhekeskuksessa toteutettavaan toimintaan. Osallisuuden kokemuksen mahdollistamiseksi mahdollisimman monelle lapselle täytyy siihen kannustaa aktiivisesti sekä kehittää mahdollisimman monen kaltaisia keinoja ja tapoja sen helpottamiseksi (Stenvall 2020: 21.) Pyrimme luomaan erilaisia osallisuutta tukevia aktiviteetteja, koska lapset ovat erilaisia ja täten vaativat myös erilaisia väyliä ja tapoja osallisuuden toteutumiseksi.

Paketin ensimmäinen aktiviteetti ”Laiva on lastattu” on mukaelma jo olemassa olevasta samannimisestä leikistä. Näkemyksemme mukaan lapsille tarjoutuu siinä mahdollisuus tutustua toisiinsa ja päästä myös vaikuttamaan heille järjestettävään toimintaan. Leikin tarkoituksena on, että ensin tutustutaan toisiinsa nimikierroksen kautta ja sen jälkeen aletaan yhdessä suunnittelemaan esimerkiksi toimintaa, retkiä tai ruokailuja kaikkien

mielitysten mukaan. Leikki mahdollistaa sosiaalisten tarpeiden täyttymistä, jonka tärkeyttä Maslow korostaa tarvehierarkian kolmannella tasolla (McLeod 2018: 4). Toisaalta leikissä toteutuu myös Shierin näkemys osallisuudesta, jossa painotetaan lapsen kuuntelemisen tärkeyttä ja lapsen kannustamista näkökulmien esiin tuomiseen ja niiden huomioimiseen, sekä lapsen ottamista mukaan päätöksentekoon (Shier 2001: 110). Leikissä jokaisella on mahdollisuus tulla kuulluksi vuorollaan ja osallistua itseään koskeviin toimintojen suunnitteluun.

Toinen aktiviteetti on ”Unelmien päivä perhekeskuksessa” -askartelu, jossa vanhempia ja lapsia kehoitetaan pohtimaan yhdessä miltä näyttäisi heidän toiveidensa mukainen päivä perhekeskuksessa. Lapset ja vanhemmat saavat unelmoida ohjelmasta, ruokailuista ja osallistujista lähtien. Unelmasta piirretään kuva, jonka jälkeen käydään yhdessä perhekeskuksen työntekijän kanssa keskustelua siitä, mitkä asioista ovat toteutettavissa perhekeskusarjessa. Shier korostaa osallisuuden määrittelyssään lapsen kannustamista hänen näkökulmiensa esiin tuomiseen (Shier 2001: 110). Vaikuttamisen mahdollisuudet rakentavat perustaa osallisuuden kokemuksen muodostumiselle (Stenvall 2020: 21). Kyseisessä askartelussa pidimme tärkeänä, että lasta kannustetaan sekä perhekeskuksen työntekijän että oman vanhemman taholta tuomaan esiin omia näkökulmiaan. Silloin lapsella on näkemyksemme mukaan mahdollisuus kokea, että hän saa tukea ja kannustusta ihmisiltä, jotka ovat hänelle merkityksellisiä eri tavalla. Otimme kyseiseen toimintaan vaikutteita ”Unelmien päivä” -harjoituksesta (Lapsen oikeuksien viikko 2023).

Kolmanneksi aktiviteetiksi valitsimme suhteellisen helpon ja kevyen toiminnan, jonka uskomme olevan helppo toteuttaa lyhyissäkin arkisissa hetkissä lasten ja perheiden kanssa. Tuokio on nimeltään ”Toista perässä”. Maslow korostaa tarvehierarkian kolmannella tasollaan sosiaalisten tarpeiden toteutumisen tärkeyttä (McLeod 2018: 4). Tämän vuoksi halusimme luoda aktiviteetin, johon lähes jokaisen on mahdollista osallistua, koska se on toteutettavissa eri tavoin pienillä muutoksilla. Tarkoituksena on, että osallistujat kerääntyvät piiriin ja näyttävät vuorollaan haluamansa liikkeen, äänen tai ilmeen, jonka muut osallistujat toistavat aloittajan perässä. Koska ele voi olla liike, ääni tai ilme, se mahdollistaa osallistumisen myös sellaisille henkilöille, joilla on vaikeuksia tuottaa puhetta tai kontrolloida kehonsa liikkeitä. Toiminnassa kuitenkin kaikkia kannustetaan osallistumaan omien kykyjensä mukaisesti, jotta jokainen saa kokea olevansa yhtä tärkeä osa toimintaa.

Neljäntenä aktiviteettina on ”Osallistava yhteisöpalaveri”, jonka suunnittelimme olemaan jatkuva toiminta, joka toteutuisi perhekeskuksissa säännöllisesti. Tarkoituksena on, että siihen voi osallistua kuka vain perhekeskuksen kävijöistä, ja kävijöitä myös kannustetaan osallistumiseen perhekeskuksen työntekijöiden toimesta. Palaverissa suunnitellaan perhekeskuksen arkea, ohjelmaa ja retkiä. Siellä voi myös nostaa esiin erilaisia toiveita perhekeskuksen toimintaan liittyen. Ideana on, että ideoiden perusteella voidaan kerätä kävijöistä ja työntekijöistä koostuvia pienempiä työryhmiä, jotka lähtevät selvittämään ja toteuttamaan ideoita. Palaverissa ei ole valtasuhteita, vaan jokaisella on mahdollisuus tuoda näkökulmansa esille ja päästä vaikuttamaan heitä koskeviin asioihin ja päätöksiin. Tässä toteutuu nähdäksemme hienosti Shierin mukainen osallisuus, jossa korostetaan lapsen kannustamista näkökulmien esiin tuomiseen, lapsen ottamista mukaan päätöksentekoon sekä vallan ja vastuun jakamista päätöksenteossa yhdessä lapsen kanssa (Shier 2001: 110).

Viimeiseksi aktiviteetiksi valitsimme ”Yhteinen auringonkukka” -askartelun, jonka löysimme Leikkipankin nettisivuilta. Emme kuitenkaan käyttäneet alkuperäistä ohjeistusta aivan sellaisenaan, vaan kehitimme sitä näkemyksemme mukaan osallisuutta vahvistavammaksi toiminnaksi. Tässä aktiviteetissa aikuinen leikkaa ruskeasta pahvista kukalle suuren keskustan ja auttaa sitten tarvittaessa lasta leikkaamaan keltaisesta tai oranssista pahvista lapsen käden ääriiviivojen mukaisen palan. Keltaiseen palaan lapsi kirjoittaa itsenäisesti tai aikuisen avustuksella omia vahvuuksiaan tai unelmiaan. Aikuinen voi olla myös mukana miettimässä lapsen kanssa yhdessä näitä, jos lapsella on vaikeuksia tunnistaa omia vahvuuksiaan. Lopuksi keltaiset ja oranssit palat liimataan ruskean keskustan ympärille auringonkukan terälehdiksi. Valmis auringonkukka ripustetaan seinälle muistuttamaan jokaisen vahvuuksista ja tärkeydestä. Tunnistaminen lapsen kanssa tehtävässä työssä tarkoittaa, että aikuinen on valmis vastaanottamaan lapsen viestimät asiat sellaisinaan ja tukemaan lapsen toimijuutta (Stenvall 2020: 21–23). Nähdäksemme ”Yhteinen auringonkukka” -askartelu tukee juuri lapsen ominaisuuksien korostamista positiivisessa valossa ja mahdollistaa lapsen kokemuksen huomioiduksi tulemisesta myönteisen vahvistamisen kautta.

Pidimme tärkeänä, että aktiviteetit olisivat mahdollisimman saavutettavia ja helposti sovellettavissa erilaisten lasten ja perheiden kanssa toimivaksi. Tarkoituksemme oli, että aktiviteeteissa muistettaisiin toteuttaa yhdenvertaisuutta. Kommunikaatiohaasteet voivat usein rajoittaa vammaisten ihmisten osallisuutta ja heillä on tarvetta erilaisille kom-

munikaatiota ja vuorovaikutusta tukeville keinoille (Ahonen 2018). Tämän vuoksi lisäsimme harjoitteisiin vaihtoehtoisia tapoja toteuttaa niitä esimerkiksi kehitysvammaisten lasten ja vanhempien kanssa, jotta kaikilla olisi mahdollisuus osallistua halutessaan mukaan toimintaan.

5.3 Lukuvinkkilista

Toiminnallisen paketin lisäksi tuotimme yhteistyökumppanillemme ajankohtaisen ja ytimekkään koosteen lukuvinkeistä osallisuuden eri näkökulmista. Rajasimme hakuamme osallisuudesta erityisesti lapsiperheiden osallisuuteen. Lukuvinkit olivat asiantuntija-artikkeleita, oppaita, mielipidekirjoituksia ja esimerkiksi lyhyitä videoita osallisuudesta. Lukuvinkkikoonti jaettiin toiminnallisen paketin tapaan verkostoille Osallisuusviikon nettisivuilla sekä sähköpostitse Osallisuusviikkoon ilmoittautuneille tahoille. Lukuvinkkilista luotiin systemaattisella tiedonhaulla, jonka mukaisesti asetimme haulle kriteerit (Putous 2021a). Käytimme systemaattista tiedonhaun menetelmää sovellettuna, sillä esimerkiksi haun toistettavuutta mahdollistava dokumentointi ei ole työmme kannalta keskeistä (Lukin & Isojärvi & Mäkelä & Peltonen 2023).

Tähtäsimme systemaattisen tiedonhaun mukaisesti käyttämään ensisijaisesti lähteinä kotimaisia ja ulkomaisia kirjoja sekä toimitettuja teoksia. Myös tavalliset ja tieteelliset artikkelit sekä lehtijulkaisut ovat työssämme ajankohtaisia ja käytännönläheisiä lähteitä. (Putous 2021b.) Hyödynsimme myös sosiaalista mediaa sekä lukuisia muita tietokirjastoja sekä eri aineistojen lähdeluetteloita.

Olemme keränneet aineistoja lukuvinkkilistaan Lastensuojelun Keskusliiton Postia kentältä -uutiskirjeistä sekä hakemalla tietoa Googlen, Helsingin Sanomien sekä YouTube-hakukoneista esimerkiksi seuraavilla hakusanoilla: ”perhe osallisuus”, ”lapsi osallisuus”, ”vanhemman osallisuus perhekeskus”, ”kehitysvamma lapsi osallisuus”. Näiden lisäksi teimme haun Autistiliiton, ADHD-liiton ja Vamlasin nettisivuilla hakusanalla ”osallisuus”. Teimme hakua myös Lastensuojelun keskusliiton omassa kirjastossa tietoasiantuntija Katri Koivusen avustuksella. Näiden hakujen lisäksi olemme käyttäneet osallisuusasiantuntija Jahnukaisen mainitsemia sivustoja Nuoret ja osallisuus sekä Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen Osallisuusindikaattoria lukuvinkkilistassamme.

Hakuja tehdessä karsimme lukuvinkkilistaan liitettävää materiaalia sen ajankohtaisuuden, saatavuuden ja päällekkäisyyksien mukaan. Tarkoituksenamme oli kerätä mahdollisimman ajankohtainen, monipuolinen ja sellainen lista, jonka materiaaleihin on helppo perehtyä työn lomassa pienissäkin hetkissä. Valitsimme mukaan erilaisia materiaaleja, jotta käyttäjällä olisi mahdollisuus valita haluaako hän katsoa videon vai lukea asiantuntija-artikkeleita. Halusimme myös saada materiaaleja monesta eri lähteestä. Olimme laatineet etukäteen neljä teemaa osallisuudesta, jonka mukaan haimme tietoa. Teemat rakentuivat yhteistyökumppanimme toiveista ja työpajakartoituksessa esiin nousseista aiheista. Nämä teemat olivat nimeltään: ”Mitä on lapsen osallisuus”, ”Miksi lapsiperheiden osallisuus on tärkeää ja miten sitä voi tukea”, ”Erityisryhmien osallisuuden huomioiminen”, ”Osallisuuden johtaminen ja edistäminen lapsiperhepalveluissa”. Näiden teemojen lisäksi teimme vielä viidennen teeman nimeltään ”Kimara”, joka oli koonti kaikkien neljän teeman parhaiksi kokemistamme materiaaleista.

Toimitimme toiminnallisen paketin ja lukuvinkkilistan yhteistyökumppanillemme kahtena erillisenä Word-tiedostona heidän toiveestaan. Toiminnot oli listattu tiedostoon numerojärjestyksessä ja avattu hyvin yksityiskohtaisesti vaihtoehtoisin toteutustavoin. Lukuvinkit oli listattu teemoittain omaan tiedostoonsa. Jokaisen lukuvinkin lisäksi olimme referoineet lyhyesti linkin takaa löytyvää materiaalia, jotta lukija osaa valita itseään kiinnostavimmat materiaalit helposti luettavaksi. Yhteistyökumppanimme toive Word-tiedostosta toteutettiin, koska he halusivat siirtää materiaalit omille Lastensuojelun Keskusliiton valmiille pohjille, joka onnistui vaivattomimmin Wordin tiedostomuodosta. Yhteistyökumppanimme joutui kuitenkin aikataulullisista syistä muuttamaan suunnitelmiaan sen jälkeen, kun olimme jo toimittaneet materiaalit heille. Toiminnallista pakettia ja lukuvinkkilistaa ei siirrettykään Perheet keskiöön! -toiminnan graafisille pohjille, vaan ne julkaistiin suoraan Osallisuusviikon verkkosivulle (ks. liite 1 & 2).

6 Pohdinta

6.1 Pohdintaa prosessista

Opinnäytetyömme tavoite oli valmiin osallisuusmateriaalin kerääminen perhekeskustojen käyttöön. Kokosimme valmiin osallisuutta tukevan toiminnallisen paketin sekä lukuvinkkilistan, jotka jaettiin yhteistyökumppanimme toimesta järjestöverkostolle Osallisuusviikon verkkosivulla. Saimme yhteistyökumppaniltamme Lastensuojelun Keskus-

liiton Perheet keskiöön! -toiminnalta heti yhteistyömme alussa selkeät toiveet opinnäytetyöllemme. Meiltä toivottiin viittä ideaa osallisuutta tukevista toiminnallisista aktiviteeteista sekä lukuvinkkilistaa ajankohtaisista lasten ja perheiden osallisuutta koskevista aiheista. Tarkoituksena oli, että tuotamme edellä mainitut tuotteet, jonka jälkeen Perheet keskiöön! -toiminta toteuttaa pakettien levityksen kohderyhmille, eli perhekeskusjärjestöille Osallisuusviikon aikana. Tarkoituksenamme oli alusta alkaen, että toiminnallisen paketin aktiviteetit eivät jäisi kertaluontoisiksi osallisuustuokioiksi, vaan osallistava toiminta aktiviteettiemme avulla tai niiltä soveltaen olisi jatkuva toimintatapa.

Saamamme palautteen perusteella tässä tavoitteessa onnistuimme joidenkin käyttäjien kohdalla. Tarkoituksenamme oli tarjota sellaista toimintaa, johon olisi myös matala kynnyks osallistua, sillä päätös osallistua on itsessään osallisuutta edistävää. (Särkelä-Kukko 2014: 34.) Koska osallisuus on kuitenkin osallistumisen lisäksi myös neuvottelua, toisten kuulemista ja yhteisten sääntöjen rakentamista, huomioimme tämän toiminnallisessa paketissamme jättämällä käyttäjille tilaa soveltamiselle. Kaikki tarjoamamme toiminnot eivät vaadi välttämättä konkreettista osallistumista tekemisen kautta, vaan osallisuuden toteutumiseksi riittää esimerkiksi keskustelu ja suunnittelu. (Kataja 2023: 6.)

Yhteistyökumppanimme oli suunnitteluvaiheessa korostanut meille, että toiminnallisen paketin ideoiden ei tarvitse olla uusia, vaan voimme hyödyntää myös jo olemassa olevia materiaaleja ja mukaila niistä Osallisuusviikolle sopivat aktiviteetit. Omien aikaisempien työkokemustemme ansiosta olemme päässeet osallistumaan erilaisiin aktiviteetteihin, joiden koimme olevan erinomaisesti sovellettavissa lasten ja perheiden osallisuutta vahvistavaksi toiminnaksi. Opinnäytetyömme keskittyy perhekeskustoimintaan ja siellä tapahtuvaan osallisuuteen. Lasten ja perheiden osallisuus on oleellinen osa perhekeskustoimintaa ja siksi keskityimme erityisesti sekä lasten että heidän vanhempiensa osallisuuden edistämiseen. (Hastrup ym. 2021: 26.) Sovelsimme toimintoja paremmin juuri lapsille ja perheille sopivammaksi, sekä otimme huomioon myös erityisryhmien tarpeet.

Tietoa ja keskustelua lasten ja perheiden osallisuudesta löytyy valtavasti. Meille haastetta tuottikin tiedon rajaaminen. Päätimme rajata tietoa osallisuudesta neljän eri teeman alle (ks. luku 5.3). Haimme tietoa useilla eri hakusanoilla ja teimme rajauksia välttääksemme päällekkäisyyksiä sekä varmistamalla lähteiden ajankohtaisuuden. Näkemyksemme mukaan saimme koottua monipuolisen ja ajankohtaisen lukuvinkkilistan

osallisuuden eri näkökulmista. Näkemystämme tukee myös yhteistyökumppanimme kokemus onnistumisestamme. Opinnäytetyömme tuote vastaa tarpeeseen koostetusta ajankohtaisesta tiedosta, josta on helppo valita luettavaa ja katsottavaa osallisuuden eri aiheista.

Saimme koostettua monipuolisesti erilaista materiaalia ja silti säilytettyä ajankohtaisuuden. Toiminnallinen paketti tuo valmiita osallisuutta tukevia aktiviteetteja perhekeskustyöntekijöiden saataville, josta niitä on helppo valita käyttöön. Lukuvinkkilista ja toiminnallinen paketti mahdollistavat yhtenäisen tiedon sekä toiminnan perhekeskuksissa ja kohtaamispaikoissa läpi Suomen. Valtakunnallisesti vaikuttavan yhteistyökumppanin vuoksi pakettimme ovat saaneet näkyvyyttä ympäri Suomea ja ne ovat edelleen sekä perhekeskustyöntekijöiden, että muiden aiheesta kiinnostuneiden saatavilla Osallisuusviikon verkkosivulla (ks. liite 2).

6.2 Arviointi

Keräsimme palautetta sekä yhteistyökumppaniltamme että Osallisuusviikkoon osallistuneilta. Osallisuusviikkoon osallistuneet ovat todennäköisesti perhekeskusten ja kohtaamispaikkojen työntekijöitä. Päädyimme keräämään palautteen juuri ammattilaisilta, koska he ovat ensisijaisia hyötyjiä lukuvinkkilistastamme. Toiminnalliset aktiviteetit ovat näkyneet perhekeskusten kävijöille ammattilaisten ohjaamina. Näin ollen pidimme ammattilaisten ja yhteistyökumppanimme arviointia riittävänä tämän opinnäytetyön kannalta.

Yhteistyökumppanimme antoi meille palautteen suullisesti molemmista tuotteistamme. Kokonaisuutena arvioiden tuotteet olivat heidän mielestään onnistuneita ja vastasivat sovittua. Lukuvinkkilistasta yhteistyökumppani toivoi jälkikäteen, että olisimme kirjoittaneet pidemmän ja yksityiskohtaisemman pohjustuksen jokaisen materiaalin alkuun. Yhteistyökumppani nosti myös esiin, että olisimme voineet esittää lukuvinkkilistan alussa keinoja, kuinka sen käyttäjät voisivat hyödyntää listaa tulevaisuudessakin. Toisaalta positiivista palautetta saimme monipuolisista materiaaleista ja siitä, että listassa oli myös kevyttä luettavaa. Kokoamiamme materiaaleja pidettiin myös luotettavina. Toiminnallisessa paketissa yhteistyökumppanimme kiitteli erityisesti erityisryhmien huomiointia ottamista aktiviteeteissa. Toisaalta yhteistyökumppanimme jäi kaipaamaan sitä, että olisimme rajanneet tarkemmin aktiviteettien kohderyhmää. Molempien pakettien

linkittymistä pidettiin kuitenkin onnistuneena ja positiivisena pidettiin sitä, kuinka nämä paketit haastoivat pohtimaan osallisuutta laajemmin.

Keräsimme Osallisuusviikkoon osallistujilta palautetta yhteistyökumppanimme kautta. Yhteistyökumppanimme lähetti osallistujille kyselyn, johon saimme laittaa myös omat kysymyksemme koskien erityisesti lukuvinkkilistaa ja toiminnallista pakettia. Kysyimme vastaajilta, kokivatko he toiminnallisten aktiviteettien tukeneen tai monipuolistaneen osallisuuden toteutumista heidän toiminnassaan. Kysyimme myös, oivalsivatko he lukuvinkkilistasta jotain sellaista, joka hyödyttää heitä heidän osallisuutta tukevassa työssä, ja kuinka he hyödyntävät oivaltamaansa. Yhteistyökumppanimme toimitti palautteet meille sähköisesti. Osallisuusviikolle oli 34 ilmoittautunutta, joista noin puolet vastasivat palautteeseen määräaikaan mennessä. Palautteen mukaan kaikki Osallisuusviikolle osallistuneet eivät olleet käyttäneet toiminnassaan apuna toiminnallista pakettiamme, mutta lähes kaikki olivat kuitenkin tutustuneet lukuvinkkilistaan.

Toiminnallisesta paketista ehdottomasti suosituimmaksi aktiviteetiksi nousi palautteissa ”Yhteinen auringonkukka” -askartelu, jota oli käytetty selkeästi eniten kaikista aktiviteeteista. Osa perhekeskuksista oli soveltanut toimintaa heille paremmin sopivaksi. Toiminnallinen paketti sai palautetta siitä, että se oli hyvin samankaltaista toimintaa, mitä perhekeskuksilla on jo valmiiksi valikoimassa. Toisaalta palautteessa nousi esille, että listasta saatiin myös uusia ideoita. ”Yhteinen auringonkukka” -askartelu on palautteiden perusteella jäänyt ainakin kahdessa toimipisteessä koko syksyn mittaiseksi keinoksi kerätä perheiltä toiveita perhekeskustoiminnan kehittämiseen ja lisätä täten heidän osallisuuttaan jatkuvana toimintatapana. Osallisuuden ei tulisikaan tapahtua vain hetimitäin niihin suunnitelluissa tilanteissa, vaan sen tulisi olla läpileikkaava toimintatapa lasten ja perheiden arjessa (Kataja & Partio & Ranta & Setälä & Tarkka 2018: 44–45, 49).

Juuri tällaiseen jatkuvaan osallisuuteen pyrimme suunnitellessamme aktiviteetteja, ja toiveissamme oli, että niiden käyttöä voitaisiin jatkaa Osallisuusviikon jälkeenkin. Tällainen palaute vahvistaa tunnettamme siitä, että toimintamme on ollut onnistunutta, vaikka kaikki eivät olekaan siitä hyötäneet. Lukuvinkkilistasta saadun palautteen mukaan osa oli löytänyt listasta jo ennestään tuttuja asioita, mutta osa kertoi myös aikovansa hyödyntää listaa jatkossakin oman työnsä tukena. Osa palautteen antajista kertoi vain yhdellä sanalla tutustuneensa lukuvinkkilistaan, mutta ei kommentoinut sen hyödyntämisestä tai hyödyntämättä jättämisestä sen enempää ja kaikki eivät valitettavasti olleet ehtineet tutustua listaan ennen palautteen keräämistä. Lukuvinkkilista sekä

toiminnallinen paketti jäivät verkkosivulle myös Osallisuusviikon loputtua, joten materiaaliin palaaminen on mahdollista myös myöhemmin.

Saamamme palautteen perusteella tuotteemme olivat onnistuneita. Ymmärsimme jo toiminnallista pakettia ja lukuvinkkilistaa luodessa, että emme varmasti voi tavoittaa tuotteillamme kaikkia: perhekeskukset ja kohtaamispaikat ovat erilaisia keskenään, ja jotkut tulevat hyötymään tuotteistamme enemmän kuin toiset. Tarkoituksenamme oli kuitenkin osallisuuden tukeminen ja koemme sen toteutuneeksi, jos yksikin käyttäjä on kokenut toimintamme osallisuutta lisääväksi heidän toiminnassaan. Nyt jopa kahdessa toimipisteessä oli koettu kehittelemämme toiminnan tukevan osallisuutta niin hyvin, että sen järjestämistä on päätetty jatkaa koko syksyn ajan ja kehittää toimintaa eteenpäin vielä enemmän osallisuutta tukevaksi meidän tuotteidemme pohjalta. Palautteen mukaan työelämäkumppanimme oli kokonaisuudessaan tyytyväinen tuotteisiimme ja piti niitä luotettavina. Erityisesti erityisryhmien huomioiminen toiminnallisen paketin aktiviteeteissa sai kehuja. Yhteistyökumppanimme toi myös esiin, että tuotteemme toivat lisäarvoa heidän järjestämälleen vuoden 2023 Osallisuusviikolle.

Lukuvinkkilistaa kootessamme tarkoituksenamme oli koota lista, jota ammattilaiset voisivat hyödyntää jatkossakin työnsä tukena ja palata siihen aina tarvittaessa. Osa kertoi aikeistaan toimia näin, joten koemme onnistuneemme siinä suhteessa. Jäimme kuitenkin pohtimaan asiaa heidän kannalta, jotka kertoivat palautteessa, etteivät olleet ehdineet tutustua listaan. Ymmärsimme, että meidän olisi ollut hyvä merkitä jokaisen materiaalin esittelytekstiin materiaaliin tutustumiseen kuluva katselu- tai lukuaika, jolloin kynnys lähteä tutustumaan materiaaleihin myös lyhyissä hetkissä olisi voinut olla matalampi. Kokonaisuutena olimme tyytyväisiä siihen, että molemmat tuotteet ovat tulleet käyttöön Osallisuusviikon aikana, ja että osa käyttäjistä aikoo jatkaa sekä toiminnallisen paketin aktiviteettien että lukuvinkkilistan hyödyntämistä työnsä tukena.

6.3 Näkökulmia jatkokäyttöön

Olemme toteuttaneet opinnäytetyömme yhteistyöpyyntönä Perheet keskiöön! -toiminnalle Osallisuusviikkoa varten, mutta nähdäksemme opinnäytetyömme tuotteena syntyneet toiminnallinen paketti ja lukuvinkkilista voivat olla hyödyksi paljon laajemminkin. Osallisuus on merkityksellistä kaikille ihmisille, koska se on osa jokaisen identiteettiä ja itsetuntemusta, ikätasosta riippumatta (Pyykkönen 2014: 35). Materiaalit ovat mielestämme helposti hyödynnettävissä kaikille lasten ja perheiden kanssa työskenteleville

sellaisenaan. Huomioimme opinnäytetyössämme laajasti myös vanhemmat, koska lapsiperheiden ja varsinkin lasten osallisuuden toteutuminen on hyvin riippuvaista vanhempien hyvinvoinnista ja osallisuuden kokemuksista (Rouvinen-Wilenius 2014: 54). Lukuvinkkilista koostuu ensisijaisesti lasten ja lapsiperheiden osallisuuden näkökulmista, mutta toiminnallisen paketin ideat ovat sovellettavissa helposti monille eri asiakasryhmille, kuten esimerkiksi mielenterveyskuntoutujille ja ikäihmisille.

Lukuvinkkilista on koottu ajankohtaisista materiaaleista. Koska näkökulmat sekä tietoisuus aiheesta kehittyvät jatkuvasti, on ajankohtaisuuden säilyttämiseksi lukuvinkkilistan päivittämistä tehtävä säännöllisin väliajoin. Saamiemme palautteiden pohjalta lisäisimme myös hieman pidemmät esittelyt kustakin materiaalista, sekä esittelisimme niissä myös videon katseluun tai artikkelin lukemiseen kuluvaan aikaan. Täten käyttäjän olisi helpompaa valita itselleen sopiva materiaali listasta.

Toiminnallinen paketti on mielestämme helposti jatkojalostettavissa eri käyttötarkoituksiin. Toimintoja voi mukauttaa monille eri asiakasryhmille sopiviksi, myös aikuisten tai nuorten käyttöön. Toiminnallisen paketin aktiviteeteissa on pyritty huomioimaan erityisryhmät tarjoamalla vaihtoehtoisia osallistumistapoja, mutta uskomme, että niiden mukauttaminen spesifisti tietyille erityisryhmille on edelleen mahdollista. Aktiviteettien ohjeistukset on esitetty suomeksi, mutta aktiviteetteja voi kääntää muillekin kielille tai toteuttaa yhdessä koulutetun tulkin kanssa.

6.4 Eettisyys toiminnassamme

Opinnäytetyössä opiskelijan on noudatettava hyvän tieteellisen käytännön menettelytapoja ja niihin on perehdyttävä korkeakouluopintojen aikana (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2023: 10). Olemme jo ennen opinnäytetyön aloittamista perehtyneet hyvin tieteellisiin käytäntöihin opinnäytetyöhön valmistelemissa opinnöissämme. Tiedossamme on hyvän tieteellisen käytännön perusperiaatteet, joita olemme parhaan kykymme mukaan noudattaneet tässä opinnäytetyöprosessissa.

Henkilötiedoilla tarkoitetaan tunnistettavia tietoja, jotka voidaan liittää henkilöön. Näitä voivat olla esimerkiksi henkilön ääni, nimi, erityispiirteet tai sijaintitiedot. (Tietosuojala.) Olemme sopineet yhteistyökumppanimme kanssa, että emme käsittele henkilötietoja opinnäytetyöprosessissamme. Tehdessämme taustakartoitusta opinnäytetyötämme varten yhteistyökumppanimme välitti kutsut omille yhteistyöverkostoilleen, jolloin emme

saaneet tiedoksemme kutsuttavien koko nimiä tai sähköpostiosoitteita. Myös palautteet laatimistamme materiaaleista kerättiin anonymisti yhteistyökumppanimme kautta meille välitettäväksi. Opinnäytetyön raportissa esittämämme palautteet eivät ole yhdistettävissä sen antaneisiin henkilöihin, emmekä mekään ole saaneet tietoomme palautteiden antajia. Palautteet hävitetään meidän osaltamme tämän opinnäytetyöprosessin päättymisen jälkeen. Koska emme ole käsitelleet henkilötietoja tässä opinnäytetyöprosessissa, emme ole perehtyneet yleiseen tietosuojasetukseen GDPR:n tässä yhteydessä.

Olemme viestineet avoimesti ja näkyvästi sekä haastattelemllemme henkilöille että palautteisiin vastaajille, että teemme opinnäytetyötä aiheesta ja tulemme käyttämään vastauksia osana opinnäytetyötämme. Myös yhteistyökumppanimme viestii selkeästi sivustollaan siitä, mitkä ovat meidän opinnäytetyössämme tuottamia materiaaleja. Hyvän tieteellisen käytännön mukaisesti toisten työtä tulee arvostaa ja käyttää asianmukaisia viittauksia toisen työstä mainittaessa (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2023: 15). Olemme opinnäytetyössämme viitanneet Ammattikorkeakoulu Metropolian kirjallisten työn ohjeiden mukaisesti aina, kun olemme käyttäneet toisen tekijän aineistoa osana opinnäytetyötämme. Olemme tehneet lähdeviittaukset selkeästi niin, että lukijalla ei ole epäselvyyttä erottaa meidän tekstiämme muiden tekemästä työstä.

Kaikkien opiskelijoiden opinnäytetyöt tulee tarkastuttaa plagiointitunnistusohjelmassa ennen niiden julkaisemista (Arene ry 2020: 7). Myös meidän opinnäytetyömme syötetään Turnit -plagiointitunnistusohjelmaan ennen sen julkaisua ja arviointia. Tämä estää plagioinnin muista lähteistä opinnäytetyömme eduksi ja lisää täten luotettavuutta opinnäytetyötämme kohtaan. Kerätessämme materiaalia lukuvinkkilistaan pyrimme ottamaan huomioon erityisryhmät, kuten kehitysvammaiset ja neuromonimuotoiset kohde-ryhmät, jotta myös tietoisuus heidän osallisuutensa erityispiirteistä lapsiperhetyössä lisääntyisi. Lukuvinkkilistaan materiaaleja valitessamme arvioimme myös niiden luotettavuutta ja valitsimme listaan vain luotettavina pitämiämme materiaaleja.

Toiminnallisen paketin suunnittelussa oli tärkeässä osassa myös eettisyyden kannalta esteettömyyden näkökulma. Esteettömyydellä tarkoitetaan sitä, että toiminta on suunniteltu niin, ettei henkilön ikä, sukupuoli, terveydentila tai toimintakyky estä toiminnallisen paketin aktiviteetteihin osallistumista (Särkelä-Kukko 2014: 40). Esitimme toiminnallisen paketin ohjeistuksissa useita vaihtoehtoisia tapoja ja kommunikointimenetelmiä osallistua toimintaan, jotta jokaisella on mahdollisuus osallistua halutessaan. On tärkeää, että toiminnallisen paketin aktiviteetit ovat kaikille niin fyysisesti, psyykkisesti,

kuin myös sosiaalisestikin saavutettavissa. Esteettömyys linkittyy vahvasti osallisuuteen, kun huomioimme toimintamahdollisuuksien ja päätöksenteon mahdollisuudet. Osallistumisen tukeminen ihmisen ominaisuuksista riippumatta on eettisesti oikein (Lasten osallistumisen etiikka 2014: 5).

Lähteet

Ahola, Sanna & Pollari, Kirsi 2023. Vammaispalvelujen käsikirja. Vammaisten lasten osallisuus. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/vammaisuus-yhteiskunnassa/vammaisten-ihmisten-osallisuus/vammaisten-lasten-osallisuus#L%C3%A4ht%C3%B6kohtana_oikeuksien>. Viitattu 24.9.2023.

Ahonen, Karoliina 2018. Vammaisten lasten osallisuus toteutuu ihmisoikeudet turvaamalla. Vammaisten lasten ja nuorten tukisäätiö sr. <<https://vamlas.fi/vammaisten-lasten-osallisuus-toteutuu-ihmisoikeudet-turvaamalla/>>. Viitattu 24.9.2023.

Arene ry 2020. Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettiset suositukset. Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry. <https://www.arene.fi/wp-content/uploads/Raportit/2020/AMMATTIKORKEAKOULUJEN%20OPINN%C3%84YTET%C3%96IDEN%20EETTISET%20SUOSITUKSET%202020.pdf?_t=1578480382>. Viitattu 30.8.2023.

Autismiliitto 2023. Vuorovaikutus. <<https://autismiliitto.fi/vuorovaikutus/>>. Viitattu 24.9.2023.

Bro, Mervi 2019. Kuinka identiteettimme rakentuu? Bro & Ena Öb. <<https://www.broena.fi/kuinka-identiteettimme-rakentuu/>>. Viitattu 20.9.2023.

Halme, Nina & Kekkonen, Marjatta & Perälä, Marja-Leena 2012. Perhekeskukset Suomessa. Palvelut, yhteistoiminta ja johtaminen. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 62/2012. Tampere.

Harju, Aaro 2020. Osallisuus ja osattomuus. Kansalaisyhteiskunta. <<https://kansalaisyhteiskunta.fi/tietopankki/osallisuus-ja-osattomuus/>>. Viitattu 20.9.2023.

Hastrup, Arja & Hakkarainen, Pirjo & Heinonen, Hanna & Hyytinen, Riitta & Ihanus, Mirja & Kerppola, Jenni & Kokkonen, Jarmo & Lampinen, Pauliina & Martikainen, Airi & Paju, Petri & Rapeli, Terhi & Saaristo, Anne-Maria & Sairisalo, Heljä & Satuli-Kukkonen, Tarja & Suomu, Katariina & Särkelä, Riitta & Tuominen, Minna & Willman, Arto 2019. Lasten ja perheiden palvelujen tuottaminen yhteistyössä järjestöjen ja seurakuntien kanssa – toimivat rakenteet ja sopimuskäytännöt. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 2019: 5. Helsinki. <<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-284-0>>. Viitattu 14.3.2023.

Hastrup, Arja & Pelkonen, Marjaana & Varonen, Päivi 2021. Perhekeskusten kehittäminen ja vakiinnuttaminen hyvinvointialueilla: ohjeita toimintasuunnitelman laadintaan. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 9/2021. <<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-635-0>>. Viitattu 10.3.2023.

Hetemäki, Inka & Huttunen, Mirella & Koskinen, Sanna & Laaja, Johanna & Malama, Mia & Malkamäki, Mikael & Suihkonen, Minna. Osallisuus. Lapsen oikeuksien teemapaketit. Unisef. <<https://www.lapsiystavallinenkunta.fi/lapsen-oikeuksien-teemapaketit/aluksi-meidan-kunnassa-jokainen-lapsi-on-tarkea>>. Viitattu 20.3.2023.

Honkala, Soile 2023. Viestintä- ja verkostokoordinaattori. Perheet keskiöön! -toiminta. Lastensuojelun keskusliitto. Helsinki. Haastattelu 14.9.2023.

Jahnukainen, Johannes 2023. Osallisuusasiantuntija. Lastensuojelun Keskusliitto. Helsinki. Haastattelu 15.5.2023.

Järvinen, Ritva & Lankinen, Aila & Taajamo, Terhi & Veistilä, Minna & Virolainen, Arja 2012. Perheen parhaaksi. Perhetyön arkea. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Jääskinen, Anne-Mari 2018. Emotionaalinen turvattomuus astuu paikalle kun lapsen kokemus mitätöidään. Tunne & Taida. <<https://www.tunnejataida.fi/emotionaalinen-turvattomuus-on-lasna-monissa-perheissa-ja-lapsiryhmissa>>. Viitattu 29.10.2023.

Kasper ry. Osallisuus. <<https://suomenkasper.fi/lastensuojelu/osallisuus/>>. Viitattu 28.8.2023.

Kataja, Elina 2023. Osallisuus varhaiskasvatuksessa. Osa 1: Osallisuus kasvatustilafilosofia. Opetushallitus. <<https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Osa%201%20Osallisuus%20kasvatustilafilosofia.pdf>>. Viitattu 28.8.2023.

Kataja, Elina & Partio, Liisa & Ranta, Riitta & Setälä, Auli & Tarkka, Kirsi 2018. Osallisuutta, osallistumista vai osallistamista? Käsiteviidakosta kohti selkeyttä. Teoksessa Matti Rautiainen (toim.) Kohti parempaa demokratiaa. Euroopan neuvoston demokraatiakulttuurin kompetenssit kasvatuksessa ja opetuksessa. Opettajankoulutuslaitos. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. S. 44–54. <<https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/60058>>. Viitattu 22.2.2023.

Kähkönen, Essi 2021. Kun ei ole ketään, jolle olisi tärkeä – mistä lievitystä yksinäisyyteen? Aivoliitto. <<https://www.aivoliitto.fi/aivoterveys/suhteet/kun-ei-ole-ketaan-jolle-olisi-tarkea-mista-lievitysta-yksinaisyyteen>>. Viitattu 29.10.2023.

Kähkönen, Sanna 2021. Kylän laavulla nautitaan leipää, mehua ja popcornia – Palta-mossa lasten kokouksissa äänestetään tarvittaessa pottuvarpailla. Yle. <<https://yle.fi/a/3-12216381>>. Viitattu 20.9.2023.

Lapsen oikeuksien viikko 2023. Lapsen oikeudet. Lastensuojelun Keskusliitto. <<https://www.lapsenoikeudet.fi/kampanja/lapsenoikeuksienviikko/kouluille/7-9-luokka/itsenainen-tyo-unelmien-paiva/>>. Viitattu 25.8.2023.

Lasten osallistumisen etiikka 2014. Lapset ja nuoret palveluiden kehittäjinä. Kymmenen periaatetta. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto. <https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/Lasten_osallistumisen_etiikka1.pdf>. Viitattu 3.9.2023.

Lastensuojelun Keskusliitto. Meistä. Lastensuojelun Keskusliitto. <<https://www.lskl.fi/meista/lastensuojelun-keskusliitto/>>. Viitattu 16.3.2023.

Lastensuojelun Keskusliitto 2020. Osallisuus kuuluu kaikille. <<https://www.youtube.com/watch?v=xykRFgOEqX8>>. Viitattu 28.8.2023.

Lastensuojelulaki 417/2007. Annettu Helsingissä 13.4.2007. <<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>>. Viitattu 20.2.2023.

Lehto, Petra 2020. Hyvä itsetunto on ymmärrystä siitä, että ei ole parempi eikä huonompi vaan samanarvoinen kuin muut. Evermind. <<https://www.evermind.fi/hyva-itsetunto/>>. Viitattu 29.10.2023.

Lukin, Päivi & Isojärvi, Jaana & Mäkelä, Sari & Peltonen, Taina 2023. Systemaattinen tiedonhaku: Aloita tästä. Tampereen yliopiston kirjasto. <<https://libguides.tuni.fi/systemaattinen-tiedonhaku>>. Viitattu 24.4.2023.

Maslow, Abraham Harold 1943. A theory of human motivation. *Psychological Review* 50(4), 370–396. <<https://psycnet.apa.org/record/1943-03751-001>>. Viitattu 24.3.2023.

McLeod, Saul 2018. Maslow's Hierarchy of Needs. *Simply Psychology*. <<https://canadacollege.edu/dreamers/docs/Maslows-Hierarchy-of-Needs.pdf>>. Viitattu 24.3.2023.

Nivala, Elina & Ryyänen, Sanna 2013. Kohti sosiaalipedagogisen osallisuuden ideaalia. *Sosiaalipedagoginen aikakauskirja* 14. 9–41. <<https://journal.fi/sosiaalipedagogiikka/article/view/122317>>. Viitattu 19.2.2023.

Oikeusministeriö 2020. Kuullaan, mutta ei kuunnella. Lasten osallistumisoikeudet Suomessa. Arviointiraportti. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2020:10. Helsinki: Oikeusministeriö. <<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162085>>. Viitattu 22.2.2023.

Paasivirta, Annukka & Väistö, Mari & Kalliomer, Reetta & Mettinen, Katja & Tulensalo, Hanna 2020. Lapsen osallisuus tuntuu arjessa ja rakentuu yhdessä. Lastensuojelun Keskusliitto. <<https://www.lskl.fi/blog/lapsen-osallisuus-tuntuu-arjessa-ja-rakentuu-yhdessa/>>. Viitattu 20.9.2023.

Pajula, Elina 2014. Tositarinoita osallisuudesta. Teoksessa Jämsén, Arja & Pyykkönen, Anne (toim.): Osallisuuden jäljillä. Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry. 11–21. <<https://www.pksotu.fi/pksotu/wp-content/uploads/2018/02/oSallisuuden-j%C3%A4ljill%C3%A4-verkkoversio-pakattuna-16052014.pdf>>. Viitattu 3.9.2023.

Pekki, Anu & Tamminen, Tuula 2002. Lapsen ehdoilla. *Kunnallisalan kehittämissäätien tutkimusjulkaisuja*, 33. Helsinki: Kunnallisalan kehittämissäätien. <<https://kaks.fi/julkaisut/lapsen-ehdoilla-3/>>. Viitattu 24.2.2023.

Pelkonen, Marjaana & Hastrup, Arja & Normia-Ahlsten, Leena & Halme, Nina & Kekkonen, Marjatta & Kiviruusu, Olli & Liukko, Eeva & Lämsä, Riikka 2020. Perhekeskukset Suomessa 2019: Kehittämisen tilanne ja työn jatkuminen. *Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 6/2020*. Helsinki. <<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-461-5>>. Viitattu 14.3.2023.

Perheet Keskiöön! a. Toimintamme. Lastensuojelun Keskusliitto. <<https://www.lskl.fi/perheetkeskioon/>>. Viitattu 16.3.2023.

Perheet keskiöön! b. Osallisuus perhekeskuksissa Lastensuojelun Keskusliitto. <<https://www.lskl.fi/perheetkeskioon/osallisuus-perhekeskuksissa/>>. Viitattu 16.3.2023.

Perheet Keskiöön! 2023. Järjestöt osana perhekeskuksia. Lastensuojelun Keskusliitto. <<https://www.lskl.fi/perheetkeskioon/vaiikutamme/jarjestot-osana-perhekeskuksia/>>. Viitattu 5.9.2023.

Pinskupakki. Lasten inhimilliset tarpeet. <<https://pinskupakki.fi/kasvuymparisto/lapsuus-pinskuissa/lasten-inhimilliset-tarpeet/>>. Viitattu 28.8.2023.

Putous, Maarit 2021a. Systemaattinen tiedonhaku, löytyykö tutkimusnäyttöä? Itä-Suomen yliopiston opetus- ja tietopalvelut. <<https://blogs.uef.fi/tiedonhaku-hoitotiede/lo-tytyko-nayttoa-systemaattinen-tiedonhaku/>>. Viitattu 24.4.2023.

Putous, Maarit 2021b. Systemaattinen tiedonhaku. Itä-Suomen yliopiston opetus- ja tietopalvelut. <<https://blogs.uef.fi/tiedonhaku-sosiaaliterveysjohtaminen/systemaattinen-tiedonhaku/>>. Viitattu 24.4.2023.

Pyykkönen, Anne 2014. Oivalluksesta osallisuuteen—Sallin matkassa. Teoksessa Jämsén, Arja & Pyykkönen, Anne (toim.): Osallisuuden jäljillä. Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry. 22–32. <<https://www.pksotu.fi/pksotu/wp-content/uploads/2018/02/oSallisuuden-j%C3%A4ljill%C3%A4-verkkoversio-pakattuna-16052014.pdf>>. Viitattu 3.9.2023.

Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023. Vahva ja välittävä Suomi. Valtioneuvoston julkaisuja 2023:58. Helsinki. <<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-763-8>>. Viitattu 27.10.2023.

Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019. Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Valtioneuvoston julkaisuja 2019:31. Helsinki. <<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-808-3>>. Viitattu 8.3.2023.

Roballo, Francisco 2022. Axel Honnethin tunnustamisen teoria. Mielen ihmeet <<https://mielenihmeet.fi/axel-honnethin-tunnustamisen-teoria/>>. Viitattu 20.2.2023.

Rouvinen-Wilenius, Päivi 2014. Kohti osallisuutta—Mikä estää, mikä mahdollistaa. Teoksessa Jämsén, Arja & Pyykkönen, Anne (toim.): Osallisuuden jäljillä. Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry. 51–68. <<https://www.pksotu.fi/pksotu/wp-content/uploads/2018/02/oSallisuuden-j%C3%A4ljill%C3%A4-verkkoversio-pakattuna-16052014.pdf>>. Viitattu 3.9.2023.

Saarholm, Julia 2023. Lasten ja nuorten oikeudet ovat aikuisten velvollisuuksia – näkykö tämä tarpeeksi arjessa? Aseman Lapset ry. <<https://asemanlapset.fi/nuorten-oikeuksia-edistamassa/lasten-ja-nuorten-oikeudet-ovat-aikuisten-velvollisuuksia-nakyyko-tama-tarpeeksi-arjessa/>>. Viitattu 1.10.2023.

Shier, Harry 2001. Pathways to participation: Openings, opportunities and obligations. *Children and society* 15(2), 107–117. Research gate 2018. <https://www.researchgate.net/publication/233551300_Pathways_to_participation_Openings_opportunities_and_obligations>. Viitattu 16.7.2023.

Stenvall, Elina 2020. Osallisuutta ja osallistumista. Osa 1: Osallisuuden lähtökohdat kansallisessa lapsistrategiassa. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2020:27. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. <<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162410>>. Viitattu 22.2.2023.

Suomen kansallinen lapsistrategia 2021. <<https://www.lapsenoikeudet.fi/kampanja/lapsistrategia/julkaisut/lapset/>>. Viitattu 24.9.2023.

Suomen perustuslaki 731/1999. Annettu Helsingissä 11.6.1999. <<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>>. Viitattu 20.2.2023.

Suomen sosiaali ja terveys ry 2018. SOSTE. Osallisuus on tunne siitä, että kuuluu johonkin. <<https://www.soste.fi/osallisuus-on-tunne-siita-etta-kuuluu-johonkin/>>. Viitattu 3.9.2023.

Särkelä-Kukko, Mona 2014. Osallisuuden eriarvoisuus ja eriarvoistuminen. Teoksessa Jämsén, Arja & Pyykkönen, Anne (toim.): Osallisuuden jäljillä. Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry. 34–49. <<https://www.pksotu.fi/pksotu/wp-content/uploads/2018/02/oSallisuuden-j%C3%A4ljill%C3%A4-verkkoversio-pakattuna-16052014.pdf>>. Viitattu 3.9.2023.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen johtaminen. Osallisuustyön johtaminen ja osallisuusohjelman teko. <<https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/osallisuustyon-johtaminen-ja-osallisuusohjelman-teko>>. Viitattu 24.9.2023.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019. Osallisuus. Hyvinvointi- ja terveyserot. <<https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/osallisuus>>. Viitattu 21.9.2023.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2021. Tutkimus ja kehittäminen. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma (LAPE). <<https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/lapsi-ja-perhepalveluiden-muutosohjelma-lape->>. Viitattu 8.3.2023.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2022a. Palvelukokonaisuus. Lapset nuoret perheet. Sote-palvelut. Perhekeskus. <<https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/sote-palvelut/perhekeskus/palvelukokonaisuus>>. Viitattu 7.3.2023.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2022b. Lapset, nuoret ja perheet. Sote-palvelut. Perhekeskus. Kohtaamispaikka. <<https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/sote-palvelut/perhekeskus/kohtaamispaikka>>. Viitattu 7.3.2023.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2023. Lapsen osallisuus. Lastensuojelun käsikirja. <<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lapsen-osallisuus>>. Viitattu 21.9.2023.

Tietosuoja. Mikä on henkilötieto? <<https://tietosuoja.fi/mika-on-henkilotieto>>. Viitattu 30.8.2023.

Tukiliitto. Osallisuus. Mitä osallisuus tarkoittaa kehitysvammaisen ihmisen näkökulmasta? <<https://www.tukiliitto.fi/toiminta/tuki-ja-valmennus/osallisuus/>>. Viitattu 24.9.2023.

Turja, Leena & Fonsén, Elina (toim.) 2010. Suuntana laadukas varhaiskasvatus: Professori Eeva Hujalan matkassa. Tampere: Suomen varhaiskasvatus ry.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2023. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkauspäilyjen käsittely Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 2/2023. Helsingissä 2023. <https://tenk.fi/sites/default/files/2023-03/HTK-ohje_2023.pdf>. Viitattu 30.8.2023.

Työterveyslaitos. Asiakasosallisuuden johtaminen. <<https://www.ttl.fi/oppimateriaalit/asiakasosallisuus-sotessa/asiakasosallisuuden-johtaminen#toc--asiakasosallisuuden-edistaminen-edellytt-strategista-johtamista>>. Viitattu 24.9.2023.

Virolainen, Tarja 2021. Myös vapaus olla osallistumatta voi luoda osallisuutta. MIPAtutkimusohjelma. A-klinikkasäätiö. <<https://a-klinikkasaaatio.fi/ajankohtaista/myos-vapaus-olla-osallistumatta-voi-luoda-osallisuutta/>>. Viitattu 24.9.2023.

Yleissopimus lasten oikeuksista 60/1991. Annettu Helsingissä 21.8.1991. <https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sops-teksti/1991/19910060/19910060_2#idm45809188699408>. Viitattu 20.9.2023.

Osallisuusviikon lukuvinkkilista ja toiminnallinen paketti



Kohderyhmät ▾ Teemat ▾ Tietoa ▾ Toimintamme ▾ Meistä ▾

Hae sivustolta 🔍

Lukuvinkkejä osallisuudesta

Sosionomiopiskelijat Helena Korpela ja Marika Kukushkina Metropolia AMK:sta kokosivat keväällä 2023 opinnäytetyönään lukuvinkkilistan osallisuudesta.

- + **Mitä on lapsen osallisuus?**
- + **Miksi lapsiperheiden osallisuus on tärkeää ja miten sitä voi tukea?**
- + **Erityisryhmien osallisuuden huomioiminen**
- + **Osallisuuden johtaminen ja edistäminen perhepalveluissa**
- + **Kimara. Joukko erilaisia linkkivinkkejä.**



Kohderyhmät ▾ Teemat ▾ Tietoa ▾ Toimintamme ▾ Meistä ▾

Hae sivustolta 🔍

Osallisuusviikon toiminnallinen paketti

Sosionomiopiskelijat Helena Korpela ja Marika Kukushkina Metropolia AMK:sta kokosivat keväällä 2023 opinnäytetyönään toiminnallisia harjoituksia, joita voidaan hyödyntää erityisesti osallisuusviikon aikana, mutta toki milloin tahansa muutenkin.

- + **Unelmien päivä perhekeskuksessa!**
- + **Laiva on lastattu!**
- + **Toista perässä -tuokio**
- + **Osallistava yhteisöpalaveri**
- + **Yhteinen auringonkukka -askartelu**

Perheet Keskiöön! -toiminnan Osallisuusviikon verkkosivu



<https://www.lskl.fi/perheetkeskioon/osallisuus-perhekeskuksissa/#lukuvinkkeja>